

# EL MILITARISME AL NORD D'ÀFRICA

EL PAPER DE LES FORCES ARMADES  
DES DE LA DESCOLONITZACIÓ  
A LES REVOLTES



JUSTÍCIA I PAU

**CENTRE DELÀS**  
D'ESTUDIS  
PER LA PAU

**INFORME**  
núm. 21



# INFORME núm. 21

## EL MILITARISME AL NORD D'ÀFRICA

El paper de les forces armades  
des de la descolonització a les revoltes

**Blanca Camps-Febrer**  
**Pere Ortega**

Centre Delàs d'Estudis per la Pau · Justícia i Pau  
Barcelona, gener 2014



Centre Delàs d'Estudis per la Pau  
Justícia i Pau · C/ Roger de Llúria, 126, 3r 1a  
08037 Barcelona  
T. 93 317 61 77  
F. 93 412 53 84  
[www.centredelas.org](http://www.centredelas.org)  
[info@centredelas.org](mailto:info@centredelas.org)

Investigadors de suport:  
Jordi Alsina, Anna Escoda i Arnau Jordà

Barcelona, gener 2014

Grafisme: Fundació Tam-Tam  
Coberta: Libia · [defencetalk.com](http://defencetalk.com)

D.L.: B-16799-2010  
ISSN: 2013-8032

## ÍNDICE

<b>1. INTRODUCCIÓ</b> .....	<b>7</b>
<b>2. SITUACIÓ SOCIOPOLÍTICA</b> .....	<b>8</b>
2.1 La guerra contra el terrorisme .....	10
<b>3. MILITARISME AL NORD D'ÀFRICA</b> .....	<b>11</b>
3.1 Estructura i desenvolupament de les forces armades .....	11
<b>4. CONFLICTES ARMATS</b> .....	<b>13</b>
4.1 La rivalitat entre Algèria i Marroc .....	14
4.2 El conflicte del Sàhara Occidental .....	15
<b>5. LA DESPESA MILITAR</b> .....	<b>16</b>
<b>6. EL COMERÇ D'ARMES A LA REGIÓ</b> .....	<b>18</b>
6.1 Les exportacions d'armes de la Unió Europea .....	19
6.2 Les exportacions d'armes d'Espanya .....	21
<b>7. GLOBAL PEACE ÍNDEX I IDH</b> .....	<b>24</b>
<b>8. ANÀLISI PAÍS PER PAÍS</b> .....	<b>25</b>
8.1 Algèria .....	25
8.2 Egipte .....	28
8.3 Líbia .....	30
8.4 Marroc .....	32
8.5 Mauritània .....	32
8.6 Tunísia .....	35
<b>9. REVOLTES AL NORD D'ÀFRICA</b> .....	<b>36</b>
<b>10. CONCLUSIONS</b> .....	<b>40</b>
<b>11. BIBLIOGRAFIA</b> .....	<b>42</b>
<b>ANNEX</b> .....	<b>45</b>

## RESUM EXECUTIU

La història dels països del Nord d'Àfrica i més en concret les revoltes que tingueren lloc el 2011 no es poden entendre sense tenir en compte el paper que representen i han representat les forces armades en la política interna dels països de la regió. Les revoltes iniciades a Tunísia van centrar l'atenció mundial en uns pobles que, de manera massiva, trencaven amb la por als seus governs per exigir més llibertat i justícia social. Les reaccions dels exèrcits, donant suport o reprimint les protestes, també han posat de manifest la centralitat d'aquests actors i la dificultat de desfer-se del seu pes històric i la seva influència política. Des del Centre Delàs d'Estudis per a la Pau hem volgut analitzar com la militarització de la regió determina l'evolució d'aquests processos populars. En aquest sentit, hem intentat respondre a dues preguntes: com ha influït el militarisme en les ànsies de democratització dels pobles del sud de la Mediterrània? Quin paper juguen l'Estat espanyol, la Unió Europea i les potències mundials amb les seves polítiques d'ajut militar i d'exportacions d'armes?

Un dels resultats evidents dels canvis i revoltes esdevinguts els darrers anys és l'ascens de l'Islam polític i també el dels moviments laics. Uns i altres evidencien un ampli moviment de la societat civil que lluita contra la preponderància de l'exèrcit, estament que s'ha convertit en la columna vertebral dels règims autoritaris i que juga un paper central en la vida política i econòmica d'aquests països.

En aquest informe ens hem centrat en els sis països del Nord d'Àfrica: Mauritània, el Marroc, Algèria, Tunísia, Líbia i Egipte. Els hem analitzat a partir de tres criteris principals que considerem determinants per a valorar el paper de l'exèrcit: la despesa militar, el comerç d'armes i el potencial armat; també hem recollit els principals conflictes armats així com les revoltes populars d'aquests països. D'aquest anàlisi es desprèn que l'estament militar no juga el mateix paper en els sis països estudiats i per això el posicionament de les forces armades davant de les revoltes de 2011 ha estat molt diferent en cada país. Al Marroc, l'exèrcit no intervé en les revoltes populars, tot i que aquestes mai esdevenen amenaces serioses per al règim alauita. A Algèria, el seu rol és repressiu al costat de la policia i dels serveis secrets, al igual que a Mauritània. A Tunísia, l'exèrcit es posiciona a favor de les revoltes assumint el poder interí i garantint la transició. A Egipte, les Forces Armades es posicionen ràpidament a favor de la revolta, lideren una transició ambigua i, després d'un any de govern civil reprenen el poder i inicien una nova onada de repressió mantenint les xarxes de poder de l'era Mubarak.

Una altra consideració és la preocupant proliferació de diferents grups armats, des de salafistes a jihadistes, que s'han beneficiat de la inestabilitat política de la regió, de la proliferació d'armes, així com de les renovades rivalitats entre les potències regionals (Aràbia Saudita i Iran) que pretenen influir en els esdeveniments a través del finançament de certs grups. La violència i destrucció que això ha generat, especialment a Líbia, però també a la resta de països, són un obstacle que dificulta els difícils processos de transició de la regió.

El paper d'Espanya i de la Unió Europea és fonamental a l'hora de donar suport a iniciatives civils que se situïn més enllà de la simplista dicotomia islamisme-laïcisme, i que no caiguin en l'estanc discurs de l'amenaça islamista, criminalitzada amb la "lluita contra el terrorisme", argument tan utilitzat pels propis règims autoritaris de la regió.

Un aspecte important respecte dels conflictes interns té a veure amb l'arribada d'armament a la regió. La UE té aprovada una Posició Comuna que regula les exportacions d'armes per impedir transferències a països amb greus violacions dels drets humans, amb existència d'un conflicte armat, quan aquestes exportacions puguin afectar l'estabilitat regional, segons l'actuació del país receptor enfront del terrorisme, quan les armes poguessin ser desviades cap a tercers països, o quan puguin dificultar el desenvolupament humà (sanitat i educació). És evident que no hi ha cap dels sis països que reuneixi condicions perquè rebin armes o ajut militar de la UE. En canvi tots ells n'han rebut. Això es deu a la falta d'una normativa que clarifiqui cadascun d'aquests criteris, perquè en la pràctica cada país fa una lectura de la Posició Comuna segons els seus interessos comercials o de política exterior. És per tant urgent desenvolupar aquesta normativa per impedir que les armes espanyoles i europees arribin a països on es violen els principis que aquesta disposició regula.

## Índex de taules

Taula 1. Forces armades estatals i no estatals al nord d'Àfrica .....	12
Taula 2. Forces Armades: SMO, missió i conflictes .....	13
Taula 3. Conflictes armats al nord d'Àfrica. ....	14
Taula 4. Percentatge del PIB destinat a despesa militar 2003/2012 .....	17
Taula 5. Despesa militar per país 2003/2012 .....	17
Taula 6. Compres d'armes nord d'Àfrica 2007/2012 .....	18
Taula 7. Principals països exportadors d'armes al nord d'Àfrica 2007/2012 .....	19
Taula 8. Exportacions d'armes UE al nord d'Àfrica anys 2006/2011 .....	20
Taula 9. Exportacions d'armes de l'Estat espanyol al nord d'Àfrica 2003/2012 .....	23
Taula 10. Indicadors de GPI / IDH del nord d'Àfrica .....	25
Taula 11. Algèria. Compres d'armes 2007/2013. ....	28
Taula 12. Egipte. Compres d'armes 2007/2012 .....	29
Taula 13. Líbia. Compres d'armes 2007/2012 .....	31
Taula 14. Marroc. Compres d'armes 2007/2012. ....	33
Taula 15. Mauritània. Compres d'armes 2010/2012 .....	34
Taula 16. Tunísia. Compres d'armes 2008/2012. ....	36
Taula 17. Rol de les Forces Armades en les revoltes de 2011 .....	37

## EL MILITARISME AL NORD D'ÀFRICA EL PAPER DE LES FORCES ARMADES DES DE LA DESCOLONITZACIÓ A LES REVOLTES

**Blanca Camps-Febrer** · Investigadora del Centre Delàs d'Estudis per la Pau  
**Pere Ortega** · Coordinador del Centre Delàs d'Estudis per la Pau

**En els darrers tres anys, tots els països d'aquesta regió han viscut d'una manera o d'una altra l'embat de les revoltes, també anomenades Primaveres Àrabs**

### 1. INTRODUCCIÓ

El present informe, en la línia de treball que desenvolupa el Centre Delàs d'Estudis per la Pau, pretén ser un instrument de reflexió sobre el militarisme<sup>1</sup> existent en els països del Nord d'Àfrica.

Els autors ens hem centrat en sis països -Algèria, Egipte, Líbia, Marroc, Mauritània i Tunísia-, tot i que podrien inscriure's en regions polítiques diferenciades. Mauritània, el Marroc, Algèria, Tunísia i Líbia conformen el denominat Magrib, mentre que Egipte és Mashreq i també se l'inclou dins del Pròxim Orient. Malgrat això, hem preferit agrupar aquests països amb criteri geogràfic ateses les relacions i rivalitats existents entre ells. A més, és en alguns d'aquests països on les revoltes populars del 2011 han tingut conseqüències més evidents, en alguns casos provocant un canvi de govern i fins i tot de règim polític.

El Sàhara Occidental, ocupat en bona part pel Marroc i encara per descolonitzar, no s'ha tractat com a país d'estudi a causa de la manca de dades que ens permetin analitzar-lo amb els mateixos indicadors. Hem tractat, no obstant això, el conflicte i les seves implicacions per la regió en l'apartat de Conflictes armats (capítol 4).

En els darrers tres anys, tots els països d'aquesta regió han viscut d'una manera o d'una altra l'embat de les revoltes, també anomenades Primaveres Àrabs,<sup>2</sup> amb resultats molt diferents arreu. Un aspecte essencial, però, d'aquestes revoltes ha estat l'obertura del debat sobre els sistemes polítics i les mateixes nocions d'estat. En països on el poder es trobava excessivament concentrat i on sovint el paper de l'exèrcit s'evidencia també en les decisions polítiques, les revoltes impacten també en el rol de les forces armades. Abans del 2011, la majoria d'aquests països es trobaven encapçalats per líders sorgits o molt propers a les forces armades.

Aquest informe pretén esclarir quin paper juguen i han jugat les forces armades en el desenvolupament de la regió, com aquest paper i el grau de militarització promou o obstaculitza la democratització, i, per tant, si han influït de forma positiva o negativa en els resultats dels moviments de resistència i transformació social visibles des de 2011.

1. Pel concepte "militarisme" cal entendre quan la corporació militar pren unes dimensions excessives en la vida política nacional o internacional, fins a l'extrem de convertir-se en l'eix vertebrador que condiciona la política d'un país. També és el sistema de valors que justifiquen l'ús de la força militar amb intencions bèl·liques per solucionar els conflictes.
2. L'expressió Primaveres Àrabs, tot i el seu lirisme, obvia l'existència d'altres grups culturals i ètnics no àrabs a la regió i peca, per tant, d'excessiu simplisme.



**A molts d'aquests països, la resistència contra l'ocupació colonial de les potències europees colonitzadores (França, Itàlia, Regne Unit i Espanya) va acabar en lluita armada**

**Des de les independències, molts dels líders polítics d'aquests països sorgeixen de l'exèrcit i atorguen a aquesta institució un paper preponderant en l'orgull i la identitat nacional**

## **Metodologia i fonts utilitzades**

Les dades utilitzades en aquest informe s'han extret de fonts de reconeguda solvència i rigor per tal de treballar-les i analitzar-les. Una base de dades bàsica per a realitzar aquest informe ha estat el *SIPRI Yearbook 2013*, amb les dades més recents i actualitzades sobre la regió. Del *SIPRI Yearbook* són les dades sobre despesa militar i comerç d'armes. De l'anuari *Military Balance 2013* s'han extret les dades referents als contingents de les forces armades de cada país. De la Uppsala University les referents a conflictes armats i nombre de morts, també s'ha utilitzat la base de dades Kosimo del Heidelberg Institut for Conflict Research. Les dades de població i PIB són del Banc Mundial.

D'altres informacions i dades s'han extret de bibliografia diversa, referenciada al llarg de l'informe en notes al peu.

Per a les dades de l'IDH s'ha utilitzat l'informe del PNUD, de l'índex de pau GPI i l'informe anual de l'Institut for Economics and Peace.

Cal dir que s'ha treballat en dòlars constants a valor 2012 en les dades provinents del SIPRI, però les referents a comerç d'armes de la Unió Europea i d'Espanya són en euros, atès que la majoria de dades que teníem ja es trobaven originàriament en aquest valor. Allà on ha calgut hem realitzat la conversió de dòlars a euros a partir de l'eina: [www.sthsth.com](http://www.sthsth.com).

D'altres fonts per a realitzar aquest informe són les publicacions pròpies del Centre Delàs d'Estudis per la Pau.

## **2. SITUACIÓ SOCIOPOLÍTICA**

El nord d'Àfrica és una àrea geogràfica que inclou sis estats: el Marroc, Mauritània, Algèria, Tunísia, Líbia i Egipte, així com els territoris del Sàhara Occidental, pendents encara de descolonitzar i part dels quals foren annexionats de manera unilateral pel Marroc l'any 1976. La regió del Nord d'Àfrica s'estén entre dos continents: davant d'Europa amb la Mediterrània com a porta nord, a l'est amb el Pròxim Orient, i inserida a l'Àfrica encara que amb el desert del Sàhara com a àrea de transició entre l'Àfrica del nord i l'Àfrica saheliana.

Aquesta regió l'habitaven 168 milions d'habitants el 2012,<sup>3</sup> majoritàriament de religió musulmana, amb una població important de cristians i una minoria jueva, actualment molt minvada a partir de la Guerra dels Sis Dies, que va enfrontar Israel amb diversos països àrabs l'any 1967 i que va motivar l'emigració de molts jueus àrabs o moriscs cap a l'Estat hebreu.

La història de la construcció dels estats del nord d'Àfrica comença majoritàriament amb les descolonitzacions formals. Exceptuant el sultanat alauita del Marroc, que s'atribueix més de dotze segles d'existència i que els protectorats francès i espanyol van contribuir a consolidar, la resta de formes estatals sorgeixen sobretot després de cruentes guerres d'alliberament i per la independència. A molts d'aquests països, la resistència contra l'ocupació colonial de les potències europees colonitzadores (França, Itàlia, Regne Unit i Espanya) va acabar en lluita armada atorgant als grups d'alliberament nacional un paper legitimador que els consolida al llarg de la construcció nacional a través de les forces armades. Des de les independències, molts dels líders polítics d'aquests països sorgeixen de l'exèrcit i atorguen a aquesta institució un paper preponderant en l'orgull i la identitat nacional, i també en l'àmbit polític, i fins i tot, econòmic.

3. World Bank Database (2013). Disponible en: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOT.L>



Les independències, a més, deixaran molts conflictes inacabats, com la descolonització del Sàhara Occidental, territori al qual Mauritània renuncia el 1979, però no el Marroc i Algèria, que ja s'havien enfrontat en l'anomenada Guerra de les Sorres (1963). Ambdós fets determinen que en l'actualitat no mantinguin relacions diplomàtiques normalitzades.

En un context de Guerra Freda, aquests països bascularen cap a la influència d'Occident (el Marroc), de la Unió Soviètica i del Moviment de Països no Alineats (Algèria, Egipte i Líbia), reforçant en tots els casos les estructures militars. Amb el recolzament dels dos blocs antagònics s'accentuaren i creixeran les rivalitats entre els països de la regió.

Després de la dissolució del bloc soviètic, el Nord d'Àfrica ha conegut una forta transformació en l'àmbit geopolític i estratègic que, afegida a l'etapa d'expansió de la globalització política i econòmica, ha facilitat una major presència dels interessos de les grans potències, com els Estats Units d'Amèrica (EUA), Rússia, Xina i de l'exmetròpoli colonial de França a Algèria, Marroc, Mauritània i Tunísia; el Regne Unit a Egipte, i Itàlia a Líbia. El Magrib és una zona amb molts recursos en hidrocarburs i d'aquests deriven molts desafiaments. Pel que fa als hidrocarburs, el 2012 es van extreure d'Algèria 80 mil TM (tones mètriques) de gas i 92 mil TM de petroli; de Líbia, 15 mil TM de gas i 80 mil TM de petroli.<sup>4</sup> Hi ha també d'altres recursos minerals, com el ferro algerià i maurità, o els fosfats del Marroc i el Sàhara Occidental. Aquestes reserves en hidrocarburs i minerals tenen una enorme importància i converteixen el Magrib en una zona geoestratègica per a les potències mundials.

Interessos que han anat acompanyats de col·laboració militar i vendes d'armament, fets que han contribuït a una major tensió entre Egipte i Algèria, els dos països que pugnen per erigir-se en líders del Nord d'Àfrica; mentre que al Magrib la pugna ha estat entre Algèria i el Marroc.

Actualment, en aquesta regió es donen diversos conflictes, fruit d'un entramat de qüestions polítiques, socials, territorials, culturals, econòmiques i religioses. La majoria d'aquests conflictes es dirimeixen en enfrontaments socials interns, i alguns d'ells malauradament han provocat conflictes armats o guerres obertes, convertint aquesta regió en inestable. Però en tots ells existeix un denominador comú: uns sistemes polítics autocràtics que no han permès llibertats polítiques, avenços democràtics i de respecte dels drets humans i que mantenen les seves poblacions en la pobresa i desigualtat. Això acompanyat d'un baix índex de desenvolupament humà en educació i sanitat, d'una economia poc desenvolupada i molt dependent dels països del Nord, alhora que hi havia una alta taxa de natalitat i un alt nivell d'atur entre la joventut. La conjunció d'aquests fets ha provocat que la majoria de la població hagi vist frustrades les seves esperances de futur, cosa que ha desencadenat una forta emigració cap als països d'Europa.

Aquestes desigualtats i manca de llibertats han estat les que han provocat les tensions internes que van ser la causa de les revoltes de 2011.

La resposta d'Europa als conflictes de la riba sud de la Mediterrània sempre s'ha traduït en mesures de desconfiança. Així, en lloc de condicionar la cooperació al desenvolupament al respecte dels drets humans, s'ha preferit donar suport a uns règims dictatorials, alhora que s'optava per mesures de control i vigilància fronterera per impedir la immigració, i a aquest efecte la UE va crear FRONTEX, un organisme que sembla militar atès l'equipament armat de què disposa. La Unió Europea també ha optat per mesures militars mitjançant aliances i la creació de forces militars especials que patrullen regularment pel Mediterrani amb la vista posada en els països del Sud. Així, l'OTAN ha creat en el flanc sud unes Forces d'Intervenció Ràpides (FIR). Per la seva banda, els països riberencs del Sud d'Eu-

4. UNSD (2013)

**En tots els conflictes existeix un denominador comú: uns sistemes polítics autocràtics que no han permès llibertats polítiques, avenços democràtics i de respecte dels drets humans**

**Aquestes desigualtats i la manca de llibertats han estat les que han provocat les tensions internes que van ser la causa de les revoltes de 2011**

**La resposta d'Europa als conflictes de la riba sud de la Mediterrània sempre s'ha traduït en mesures de desconfiança**

**Per altra banda, trobem la presència armada de potències militars que són alienes a la regió patrullant per la Mediterrània**

**Els interessos dels EUA pel continent africà també s'han concretat amb la creació, el setembre de 2008, de l'AFRICOM**

**A l'interès geoestratègic de la regió cal afegir-hi la presència de diversos grups salafistes-jihadistes**

ropa, Espanya, França, Itàlia i Portugal van crear l'Eurofor i Euromafor, unes forces terrestres i marítimes amb la missió de protegir la Mediterrània d'hipotètics perills provinents del sud.

Per altra banda, trobem la presència armada de potències militars que són alienes a la regió patrullant per la Mediterrània, com és el cas de la VI flota d'EUA, amb dos portaavions, fragates i submarins amb armament nuclear; Gran Bretanya també manté un portaavions, fragates i submarins nuclears, i Rússia, que també controla les seves sortides marítimes del mar Negre patrullant pel Mediterrani amb fragates i submarins amb armament nuclear. Tot aquest amuntegament militar cal atribuir-lo al caràcter geoestratègic de la regió, perquè el Mediterrani és el lloc de trànsit del petroli que prové de la regió del Golf Pèrsic amb destinació a Europa i Amèrica, la qual cosa incrementa la militarització de tota la regió.

Els interessos dels EUA pel continent africà també s'han concretat amb la creació, el setembre de 2008, de l'AFRICOM per part del Departament de Defensa, un nou comandament militar destinat a coordinar tots els interessos militars i de seguretat nord-americans en el continent, amb una seu provisional a Stuttgart (Alemanya), mentre no es trobava un lloc més apropiat a l'Àfrica.

## **2.1 LA GUERRA CONTRA EL TERRORISME**

A l'interès geoestratègic de la regió cal afegir-hi la presència de diversos grups salafistes-jihadistes, que actuen en els vastos territoris del Sahel i el Sàhara perpetrant atacs, atemptats terroristes o segrestos, tant contra els mateixos estats com contra els interessos d'empreses occidentals presents en aquests territoris. Tots els països de la riba nord del Mediterrani han mostrat interès a col·laborar amb els governs del Nord d'Àfrica en la lluita contra el terrorisme per un problema obvi de proximitat i així evitar que els atacs arribin a Europa. Però el país que lidera l'anomenada "guerra contra el terrorisme" és EUA, i el que més ràpidament ha actuat a la regió. Ha estat l'Africom, el comandament que, a més de vigilar tot el continent, ha iniciat estudis i desplegat instal·lacions al nord d'Àfrica. Així, a Algèria, els nord-americans van constituir un Centre d'Estudis i d'Investigació sobre Terrorisme, el qual es va completar amb una base d'escolta electrònica i de comunicacions situada a la rodalia de Tamanrasset, al sud algerià. Per la seva situació geogràfica, la zona meridional d'Algèria es troba a l'epicentre de tota la regió del Sahel i prospera als pous de gas algerians. Al Marroc, el Pentàgon va voler desplegar un sistema de comunicacions i de connexió entre l'Africom i el Comandament de Forces estacionades a Europa amb seu a Stuttgart, i volia instal·lar-hi una base naval a Tan Tan, al sud d'Agadir. Tots dos projectes continuen en estudi sense haver-se materialitzat. Mentre s'estudia el lloc on instal·lar aquest comandament, el Pentàgon va instal·lar el gener de 2013, a Niamey (Níger), una base aèria per a drons (avions no tripulats) amb 300 militars; posteriorment, el juliol de 2013, a la base de Morón de la Frontera (Sevilla),<sup>5</sup> s'ha instal·lat una força d'intervenció ràpida d'entre 500 i 750 marines i 8 avions, cosa que permet, atesa la proximitat amb el continent, efectuar incursions pel nord d'Àfrica i el Sahel.<sup>6</sup> Així mateix, en la guerra contra Líbia de 2011, iniciada per l'OTAN, el comandament que va dirigir tota l'operació va ser l'Africom.

A més, els EUA han enviat tropes a la regió del Sahel, on equips nord-americans formen les forces antiterroristes locals del Marroc i Algèria per a la seva actuació en la regió, des de Mauritània passant per Algèria, Txad, Mali, Níger i Burkina Faso. L'esforç forma part d'un programa denominat Iniciativa Pansaheliana, dissenyat per proveir entrenament antiterrorista a les forces militars dels estats de la regió.<sup>7</sup>

5. Cembrero, I. (2014)

6. González, M. (2014)

7. U.S. Department of State, Archive Office of Counterterrorism

### 3. MILITARISME AL NORD D'ÀFRICA

El factor més important que determina el grau de militarisme d'un país és la capacitat d'influència dels militars en la política interna. Al nord d'Àfrica aquest factor és determinant en la majoria de països. Tots, amb l'excepció de Tunísia, o estan directament governats per militars o és el braç armat qui sustenta el règim polític del país.

Observem cadascun dels països de la regió. Egipte ha estat governat sempre per militars que, si bé les revoltes populars de febrer de 2011 van fer caure la dictadura del general Hosni Mubarak, després els militars tornaren a realitzar un cop d'estat, el 3 de juliol de 2013, per enderrocar el govern dels Germans Musulmans. A Líbia, el coronel Moammar al Gaddafi governà el país fins que l'OTAN va intervenir militarment per recolzar l'oposició armada que el va fer fora del poder l'octubre de 2011, amb posterior linxament públic i execució. En el cas d'Algèria, des de 1956 a 1962, l'Exèrcit d'Alliberament Nacional (ALN en les sigles franceses) va mantenir una guerra per alliberar Algèria del domini francès, i amb la independència els dirigents de l'ALN i posteriorment el Front d'Alliberament Nacional s'erigiren com a únics representants legítims per exercir el poder polític. A Mauritània, han estat continus els cops d'estat militars i avui el país continua governat per militars. El cas del Marroc és diferent. El fet de tenir una monarquia, on el monarca és el cap suprem de les Forces Armades i atorga privilegis a l'estament militar com a garant del regne, ha condicionat que majoritàriament es mantinguessin fidels a la monarquia, tot i que dues de les crisis més importants que ha viscut el regne són fruit de frustrats intents de cop d'estat militar en l'època de Hassan II. En canvi, la Tunísia anterior a la revolta era l'excepció. Malgrat ser una dictadura, el poder sempre havia recaigut en mans de líders que l'han exercit a través de les forces d'interior policials i serveis secrets, no de l'exèrcit, que sempre ha estat dèbil, poc nombrós i mal armat.

#### 3.1 ESTRUCTURA I DESENVOLUPAMENT DE LES FORCES ARMADES

Les forces armades són la màxima expressió del poder de l'estat i serveixen, quan l'Estat ho requereix, tant per fer la guerra contra altres estats com per reprimir les demandes de la seva pròpia població. Però aquest monopoli per exercir la força pot tornar-se contra el mateix règim, com ha passat en diversos països del Nord d'Àfrica, com Egipte, Algèria i Mauritània, on han tingut lloc diversos cops d'estat i s'han enderrocats governs.

El pes de les forces armades en la política interna dels països del nord d'Àfrica, a més de militar, és polític i econòmic. Sorgits d'una legitimitat revolucionària de lluita anticolonial, l'exèrcit sovint s'ha lligat a l'esfera política de manera totalment visible o bé a través de lligams informals, però robustos, en el que s'anomena l'*estat profund*: un entramat de xarxes i connexions entre l'esfera política, econòmica i militar que asseguren una certa estabilitat als règims a canvi de privilegis per a la casta dels comandaments militars.

Tres són els indicadors que demostren el grau de potència de les forces armades d'un país:

- Nombre d'efectius de les forces armades.
- Despesa militar
- Potencial armat

En el nombre d'efectius de les forces armades també considerem els paramilitars estatals, ja que és possible estar mal armat, però en canvi tenir un exèrcit extensiu i sobredimensionat. Respecte el nombre de les forces, un indicador que ens serveix per a l'anàlisi comparatiu és el nombre de soldats per cada mil habitants. Tot i la inexistència d'un denominador comú per considerar quina xifra és l'adequada, aquest indicador dóna la dimensió de l'exèrcit en proporció a la població.

**El grau de militarisme d'un país és la capacitat d'influència dels militars en la política interna**

**Egipte ha estat governat sempre per militars**

**El pes de les forces armades en la política interna dels països del nord d'Àfrica, a més de militar, és polític i econòmic**

**Destaca Egipte quant al nombre de soldats, amb 439.000 efectius i 397.000 paramilitars**

A la Taula 1 es poden veure les diferències entre els diferents països, on destaca Egipte quant al nombre de soldats, amb 439.000 efectius i 397.000 paramilitars.<sup>8</sup> En segon lloc hi ha el Marroc, amb 196.000 soldats i 50.000 paramilitars, seguit d'Algèria, amb 130.000 efectius i 187.000 paramilitars.

En canvi, si es considera una altra variable, el nombre de soldats respecte de la població, és Líbia, amb un 12,1 per mil habitants, el país que té un exèrcit més nombrós, atès que té una població de només 6,1 milions de persones;<sup>9</sup> el segueixen el Marroc, amb un 6,1 per mil habitants; Egipte, amb un 5,4; Mauritània, amb un 5,4; i Algèria, amb un 3,7.

En aquesta mateixa Taula 1 també figuren el nombre de grups armats no estatals que actuen en el vastos territoris del Sàhara i Sahel, territoris difícils de controlar atesa la seva enorme dimensió i on proliferen complexes màfies d'immigració irregular, tràfic de drogues, armes i mercat negre, amb grups armats d'ideologia majoritàriament salafista.

**Taula 1. Forces armades estatals i no estatals en el Nord d'Àfrica**  
(any 2013)

	Núm. total FF.AA.	Núm. FF.AA per càpita <sup>b</sup>	Núm. Paramilitars estatals	Núm. Paramilitars no estatals	Núm. Grups armats
Algèria	130.000	3,7	187.000	2.000 <sup>d</sup>	2 <sup>f</sup>
Egipte	439.000	5,4	397.000		
Líbia	76.000 <sup>a</sup>	12,1	– <sup>c</sup>		1 <sup>g</sup>
Marroc	196.000	6,1	50.000		3 <sup>e</sup>
Mauritània	16.000	4,5	5.000		
Tunísia	36.000	3,4	12.000	100 <sup>h</sup>	

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de Military Balance 2013

a. Dades de 2010, les posteriors no es coneixen

b. Elaboració pròpia a partir de les dades, en milers, del número total de FF. AA. del Military Balance 2013 i el número total de població de United Nations World population Prospects, The 2010 Revision.

c. Les dades no es coneixen

d. Exèrcit Islàmic de Salvació (EIS), Grup Salafista per a la Predicació i el Combat (GSPC), Grup Armat Islàmic (GIA)

e. Grup Islàmic de Combat Marroquí (GICM), Ansar al-Islam in the Muslim Desert y Abu Hafs al-Masri Brigade

f. Al-Qaeda en el Magrib Islàmic (AQMI) / Grup Salafista per a la Predicació i el Combat (GSPC) i Dhamat Houmet Daawa Salafia

g. Grup Islàmic de Combat Libi (GICL)

h. Partidaris de la Sharia (Ansar al Sharia)

Pel que fa a les Forces Armades, fins al 2012, els sis països que ens ocupen tenen servei militar obligatori masculí (SMO), amb una excepció, el Marroc, que té un exèrcit mixt entre SMO i voluntaris, que esdevenen professionals mitjançant la signatura d'un contracte temporal. Un altre país, Algèria, té previst posar en marxa l'exèrcit professional (Taula 2).

8. Per paramilitars s'entenen les forces armades no enquadrades a l'exèrcit regular, és a dir, aquelles que tenen com a missió altres aspectes de la seguretat nacional.

9. Dades anteriors a la Guerra Civil de 2011, les dades posteriors no es coneixen.

**Taula 2. Forces Armades: SMO, Missió i Conflictes**

País	Model	Missió, Perills i Amenaces	Intervencions en Conflictes
Algèria	SMO per homes per 18 mesos (en procés professionalització)	Terrorisme (intern GSPC, AQMI), Marroc i Sàhara Occidental	Cop d'estat de juny de 1965. De 1991-2000 guerra civil interna
Egipte	SMO per homes mínim 12 mesos, màxim a 3 anys	Terrorisme, Israel. Pressió per controlar la península del Sinaí i frontera de Gaza	Guerres amb Israel: 1948, 1967, 1973. Cop d'estat 2013
Líbia	SMO selectiu 1-2 anys (fins 2010)	Terrorisme, grups jihadistes	Uganda 1969. Guerra del Txad 1978-87. Guerra civil 2011 i atacs de l'OTAN
Marroc	SMO per 18 mesos i professional per voluntaris	Sàhara Occidental, Algèria, terrorisme i grups jihadistes (AQMI)	Guerra de les Sorres 1963. Guerra de Yom Kippour 1973 al Golan. Guerra de Shaba 1977 al Sàhara Occidental amb el Front Polisari. Participa a Somàlia el 1993 i Kosovo el 1999
Mauritània	SMO reclutament 24 mesos	Fronteres, grups jihadistes (AQMI)	Guerra del Sàhara Occidental 1977. Conflicte senegalès maurità. Cops d'estat de 2005 i 2008. Insurrecció islàmica magrebí (Opération Enduring Freedom - Trans Sàhara)
Tunísia	SMO 12 mesos selectiu (2010)	Grups jihadistes	Frontera sud-est amb Líbia

SMO: Servei Militar Obligatori

Font: Elaboració pròpia a partir de *Uppsala Conflict Data Program*, Uppsala University

#### 4. CONFLICTES ARMATS

El nord d'Àfrica es troba en una situació geoestratègica delicada que fa que la seva estabilitat sigui fràgil. Tot i que les fronteres interestatals, exceptuant el cas d'Egipte i del Sàhara Occidental, gairebé no han variat des de la descolonització, la ubicació d'aquests països entre el Sahel, la Mediterrània i el Pròxim Orient, suposa reptes i amenaces que, tot i que reals, sovint contribueixen també a justificar l'autoritarisme i securització dels estats.

Per una banda cal destacar les rivalitats existents entre els països que la conformen. La pugna per erigir-se en líder regional, com és el cas d'Egipte i Algèria, dos països que tenen una forta rivalitat política que s'ha visualitzat en continus enfrontaments dins de la Unió Africana o de la Lliga d'Estats Àrabs. Les qüestions frontereres també han enfrontat en diverses ocasions el Marroc, Mauritània i Algèria. En el cas de Líbia, les aspiracions panafricanes van empènyer Gaddafi a intervenir i ocupar territoris del seu veí del sud, el Txad.

Una bona prova de la dèbil estabilitat la dona la inoperància d'un organisme regional com la Unió per al Magrib Àrab (UMA), organització nascuda el 17 febrer de 1989 per intentar consolidar una unió econòmica i política per al desenvolupament de la regió.<sup>10</sup> Després de vint-i-cinc anys d'innombrables reunions, molts viatges i intercanvis diplomàtics, pocs avenços s'han aconseguit en els relacions polítiques i sobretot econòmiques per a la regió. Bona prova d'això són les escasses relacions comercials entre els països membres i les enormes dificultats per circular a través de les seves fronteres.

10. Per a més informació es pot consultar Unión Maghreb Arabe. Disponible en: <http://www.maghreb-arabe.org/en/gallery.cfm>

**Existeix una pugna per erigir-se en líder regional, com és el cas d'Egipte i Algèria, dos països que tenen una forta rivalitat política**

**Tabla 3. Conflictos Armados en el Norte de África**

Països	Conflictes Armats <sup>a</sup>	Número de morts <sup>b</sup>	Nivell de violència <sup>c</sup>
Algèria	2011	8	Baix
	1991-2013	150.000/190.000	Alt
Egipte	1963	339	Intermedi
	2011	365	Intermedi
Líbia	1988- 993-1998	1.865	Intermedi
	2011-2013	15.000/30.000 <sup>d</sup>	Alt
Marroc	1972-1987-1994	1.000	Alt
	2011	5	Baix
Mauritània	1975-2013	18.000	Alt
	1963	339	Intermedi
Tunísia	2011	0	Baix
	2010-2011	63	Intermedi
	1975-1979	1.076	Alt
	2010	223	Intermedi
	1980	41	Intermedi

Font: Elaboració pròpia a partir de Uppsala Institut i Sipri Yearbook 2013

a. Uppsala Conflict Data Program, Uppsala Universitet (One-sided violence, Armed conflict, Non-state conflict). La data d'inici del conflicte s'estableix quant arriba a 25 morts relacionades amb el camp de batalla

b. Uppsala Conflict Data Program, Uppsala University (One-sided violence, Armed conflict, Non-state conflict).

c. Armaments, Disarmaments and International Security, SIPRI Yearbook 2013 (dades 2012). "Nivell de violència" fa referència al número de víctimes relacionades amb les Primaveres Àrabs, "baix" indica un número de víctimes de 1-24, "Intermig" de 25-99, més de 1000 morts és "alt"

d. 15.000 Consell de DH de l'ONU; 30.000 Consell de Transició Nacional libi

Més recentment, a més, les revoltes que s'estengueren durant el 2011 han generat canvis substancials que han afectat i desestabilitzat la regió. A Líbia, per exemple, la revolta va degenerar en guerra civil seguida d'una intervenció militar d'una coalició internacional dirigida per l'OTAN (analitzada en l'apartat de Líbia). Les revoltes també mereixen, doncs, un apartat específic en aquest treball (apartat Revoltes al Nord d'Àfrica).

La Taula 3 mostra els conflictes armats que han tingut lloc a la regió després d'aconseguir la independència, l'any en què es produïren, el nombre de víctimes i el grau d'intensitat del conflicte, que es mesura en funció del nombre de víctimes. Hi ha consens entre els organismes de recerca internacionals que una forma de classificar els conflictes és en funció del nombre de víctimes.<sup>11</sup> Així, es considera una guerra quan el conflicte provoca més de 1.000 morts l'any; un conflicte intermedi si n'ha provocat més de 1.000 en total durant la seva durada, i conflicte menor o de baixa intensitat si els morts són menys de 1.000 al llarg de la seva història. Segons aquest criteri, la guerra civil a Algèria iniciada el 1991, malgrat que oficialment va acabar l'any 2000, ha provocat morts com una guerra civil d'alta intensitat i avui continua produint enfrontaments entre grups armats i forces governamentals. Els altres dos conflictes armats classificats com a guerres han estat el del Sàhara Occidental i el de Líbia. El conflicte del Sàhara, que en els anys d'inici va provocar més de

18.000 morts, va enfrontar inicialment Algèria, el Marroc, Mauritània i el Front Polisario. L'any 1991 es va signar entre el Marroc i el Front Polisario un alto al foc que ha dut a l'actual situació de conflicte latent no resolt. Finalment, cal destacar Líbia, primer en la guerra del Txad, on en les diverses etapes es van produir 1.000 morts;<sup>12</sup> i després en la guerra civil d'alta intensitat de 2011, que podria haver produït 15.000 morts segons el Consell de Drets Humans de les Nacions Unides o fins a 30.000, segons el Consell de Transició Nacional.

#### 4.1 LA RIVALITAT ENTRE ALGÈRIA I MARROC

La rivalitat entre el Marroc i Algèria es remunta a l'etapa de la independència d'ambdós països i al camí polític dispar emprès per cada un d'ells. El 1956, el Marroc aconsegueix la independència després d'un acord entre França i Espanya,

11. Uppsala Conflict Data Program, Uppsala University

12. El nombre de morts de les guerres del Sàhara Occidental i Txad corresponen a Uppsala Conflict Data Program, Uppsala University



que abandonen la majoria de les seves colònies en el seu territori.<sup>13</sup> En canvi, no és fins al 1962 que Algèria aconsegueix convertir-se en estat després d'una llarga guerra d'independència enfront de França. El context internacional d'aquells anys era un factor molt important. Estaven en ple vigor les tensions que enfrontaven a les dues grans potències, els EUA i la URSS, en una guerra freda per l'hegemonia mundial dels projectes que tots dos pretenien imposar, el capitalisme de rostre liberal dels EUA i el model de socialisme soviètic de la URSS. Algèria va triar el projecte Nacional Socialista Àrab, que havia encapçalat Nasser a Egipte i que tenia tot el suport de la Unió Soviètica.

Per la seva banda, el Marroc, de la mà de França, havia escollit el camí contrari, optant per una economia de tall capitalista i un règim autocràtic regit per un monarca que acumulava a les seves mans tots els poders del nou Estat.

Egipte, i sobretot Algèria, ràpidament van emprendre el camí de fer-se amb un lloc destacat en les relacions internacionals. Així, van prendre part en la conferència que va tenir lloc a Bandung (Indonèsia) el 1955, que va reunir la majoria de països que havien aconseguit la independència després de la II Guerra Mundial en l'anomenat Moviment dels Països No Alineats, un moviment que pretenia unir en un front polític països no adscrits a la influència del bloc capitalista liderat pels EUA o del bloc socialista de la URSS. No obstant això, el model polític de tall socialista escollit per Algèria va trobar ràpidament aliances militars amb la URSS i amb la Rússia posterior.

Algèria ha conegut diverses agressions de Líbia, el Marroc i Mauritània per expandir les seves fronteres. Algèria es va enfrontar al Marroc en una primera Guerra de les Sorres l'octubre i novembre de 1963 en la qual, després de diversos incidents a la frontera algeriana-marroquina, la situació es va transformar en un conflicte armat obert a la regió de Tindouf i Hassi Beida amb un saldo de 300 morts per part algeriana, i 39 morts per part marroquina.<sup>14</sup>

Les causes més rellevants que van motivar el conflicte armat van ser:

- Manca d'una línia fronterera ben delimitada i reconeguda entre els dos països.
- Descobriments de jaciments de ferro i altres minerals a la regió.
- Ambició del Marroc de construir un "gran" Marroc, un projecte denominat Allal El Fassi el 1955-1956 que incloïa els territoris de Mauritània i el Sàhara Occidental i part del Sàhara algerià.

Aquestes pretensions dels seus veïns expliquen el frenesí d'Algèria d'armar-se al més aviat possible per aconseguir controlar les seves fronteres, sobretot l'immens desert del Sàhara, ambicionat pels països veïns. Alhora, va provocar una cursa d'armaments entre Algèria i el Marroc que encara perdura.

## 4.2 EL CONFLICTE DEL SÀHARA OCCIDENTAL

El gener de 1976 va tenir lloc una segona guerra entre Algèria i el Marroc motivada per la descolonització precipitada del Sàhara Occidental per part d'Espanya. Segons els acords de Madrid del 14 de novembre de 1975 entre Espanya, el Marroc i Mauritània, l'administració del territori quedava en mans dels tres estats de manera temporal fins a la total descolonització. Va ser el 9 de gener del 1976 quan l'exèrcit marroquí va fer la seva entrada al Sàhara Occidental, seguit per les Forces Armades de Mauritània, donant peu a la confrontació militar entre Algèria i el Marroc, que es va saldar amb morts d'ambdós bàndols. Espanya, davant la situació creada, va abandonar precipitadament el Sàhara el 27 de febrer del mateix any, violant així els seus compromisos de novembre de 1975.

13. El Marroc encara reclama Ceuta i Melilla com a part del territori marroquí colonitzat per l'Estat Espanyol.

14. *Uppsala Conflict Data Program*, Uppsala University

**Aquestes pretensions dels seus veïns expliquen el frenesí d'Algèria d'armar-se al més aviat possible per aconseguir controlar les seves fronteres**

**L'any 1976 va haver una segona guerra entre l'Algèria i el Marroc que va estar motivada per la descolonització precipitada del Sàhara Occidental per part d'Espanya**



## **Algèria es va declarar a favor de la defensa de la lluita per la independència dels sahrauís**

El grup sahrauí Front Polisario, que reivindicava des de la seva creació el 1973 un estat propi i independent d'Espanya, immediatament va proclamar la constitució de la República Àrab Sahrauí Democràtica (RASD). Immediatament va començar la Guerra del Sàhara. El inici de la guerra va suposar l'exili d'una gran part del poble sahrauí, que va ser bombardejada per l'aviació marroquina mentre es traslladava als campaments de refugiats de Tindouf (Algèria), també amb napalm i fòsfor blanc.<sup>15</sup>

El Front Polisario va comptar per la seva banda amb un fort suport d'Algèria, a escala de logística en material i recursos, però sobretot en l'àmbit polític i diplomàtic. Algèria es va declarar a favor de la defensa de la lluita per la independència dels sahrauís i en contra de la invasió marroquina i mauritana.

Actualment se segueixen descobrint fosses comunes amb desapareguts sahrauís, i el territori és un dels més minats del món. Són les Forces Armades marroquines les que duen a terme un lent procés de desminatge, tot i que el govern argumenta que no desminarà totalment la zona fins que no s'arribi a una solució política del conflicte.<sup>16</sup>

Aquest conflicte ha provocat uns 18.000 morts entre els dos bàndols i va suposar una pesada càrrega per a l'economia del Marroc, que dedica un enorme esforç a l'ocupació militar del Sàhara així com a la guerra contra el Polisario. Però també costos polítics, atès que el Marroc va abandonar la Unió Africana quan aquesta va reconèixer la RASD el 1984. El Marroc i el Front Polisario signaren el 1991 un alto al foc, que sense arribar a acords sobre el futur del territori va suposar el final dels enfrontaments armats.

El conflicte del Sàhara Occidental ha contribuït a enverinar les relacions entre tots els països del Magrib durant les tres últimes dècades i ha llastrat el desenvolupament i integració de la regió: el comerç interregional entre els cinc països del Magrib representa tan sols un 2% del total del comerç exterior d'aquests països.<sup>17</sup>

## **5. LA DESPESA MILITAR**

La despesa militar és un dels baròmetres que permeten analitzar millor el grau de militarisme d'un estat, perquè dóna visibilitat a l'esforç que hi dedica l'estat respecte a les altres polítiques. L'anàlisi es realitza a partir de l'estudi de la despesa militar respecte al PIB, encara que hi ha d'altres anàlisis interessants, com ara el paper que la Constitució del país atorga a les Forces Armades, el nombre d'institucions que dirigeixen, si tenen control sobre empreses o part de l'economia, etc. Sobre aquest punt cal tenir en compte les recomanacions que va fer Nations Unides en l'*Informe de Desenvolupament Humà* (PNUD) del 1994, en què recomanava no superar el 2% del PIB en despesa militar. Així, doncs, una despesa entre un 2% i un 4% del PIB es considerava una despesa entre mitjana i elevada, mentre que superar el 4% suposava ser un país altament militaritzat.

Segons aquest criteri de Nations Unides, ens trobem davant d'una regió mitjanament militaritzada, tot i que cal destacar l'opacitat o parcialitat de les dades d'alguns estats, com en el cas d'Egipte, dels darrers anys de la Líbia de Gaddafi o de Mauritània.

**La despesa militar és un dels baròmetres que permeten analitzar millor el grau de militarisme d'un estat**

15. Bouhmouch, N. (2014)

16. Datos de Landmine & Cluster Munition Monitor (2012)

17. International Crisis Group (2007)

**Entre els anys 2003 i 2012, la despesa militar a la regió ha augmentat un 66%**

A la Taula 4 es pot veure l'evolució de la despesa militar amb relació al PIB per cadascun dels països, i resulta evident que en aquells països on els militars tenen un paper més destacat en el govern del país és on hi ha més despesa militar. Així, doncs, hi ha Algèria en primer lloc, amb un 4,5% del PIB mentre dedica a educació un 4,3% i a sanitat un 4,2%.<sup>18</sup> És el país més altament militaritzat de la regió. El segueixen el Marroc, que sempre s'ha mantingut a la banda alta i avui dedica un 3,5% del seu PIB a despesa militar; Líbia, amb un 3,2%, que a causa de la guerra civil de 2011 ha disparat la despesa militar. Mauritània ha mantingut tradicionalment pressupostos militars molt elevats percentualment, fins a un 4,9% els anys 2003 i 2004 o un 3,8% el 2008, darreres dades de què disposem. Això hauria situat el país en el primer de la llista a la regió com a país militaritzat, tot i que òbviament molt per sota de la resta en termes reals.

**Taula 4. Percentatge del PIB destinat a despesa militar 2003/2012**

Països	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Variació 2003-2012
Algèria	3,3	3,3	2,8	2,6	2,9	3,0	3,8	3,5	4,4	4,5	36,36
Egipte	3,3	3,0	2,9	2,7	2,5	2,3	2,1	2,0	1,9	1,7	-48,48
Líbia	1,9	1,9	1,4	1,0	0,9	1,2	..	..	..	3,2	68,42
Marroc	3,7	3,4	3,4	3,3	3,2	3,3	3,4	3,5	3,4	3,5	-5,41
Mauritània	4,9	4,9	3,7	3,0	..	3,4	3,8	..	..	..	
Tunísia	1,7	1,6	1,5	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,6	-5,88

Font: Elaboració pròpia a partir de Sipri Yearbook 2013

**Taula 5. Despesa Militar per país 2003-2012**  
(en milions de US dòlars constants de 2011)

Països	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Variació 2003-2012
Algèria	3.152	3.585	3.753	3.847	4.514	5.259	5.712	6.045	8.652	9.104	188,83
Egipte	5.227	4.945	4.936	5.050	5.086	4.737	4.597	4.473	4.287	4.175	-20,13
Líbia	831	1.085	1.069	941	885	1.338	..	..	..	2.800	236,94
Marroc	2.483	2.413	2.504	2.528	2.603	2.904	3.101	3.319	3.343	3.582	44,26
Mauritània	102	104	88	103	..	120	120	..	..	..	
Tunísia	500	510	548	571	525	567	586	602	623	746	49,20
<b>TOTAL Regió</b>	<b>12.295</b>	<b>12.642</b>	<b>12.898</b>	<b>13.040</b>	<b>13.613</b>	<b>14.925</b>	<b>14.116</b>	<b>14.439</b>	<b>16.905</b>	<b>20.407</b>	<b>65,98</b>

Font: Elaboració pròpia a partir de Sipri Yearbook 2013

El cas d'Egipte és particular, ja que aparentment és l'únic país que ha disminuït la seva aportació de despesa militar respecte del PIB, passant d'un 3,3% el 2003 a un 1,7% el 2012. Però cal aclarir que el pressupost de defensa d'Egipte està envoltat de secretisme, no se sap ben bé la despesa militar real. Això forma part del denominat *estat profund* d'Egipte, l'exèrcit depèn del Consell Nacional de Defensa i les dades que facilita són considerades per diversos analistes com irrealistes perquè pretenen amagar la despesa desmesurada de les Forces Armades egípcies.<sup>19</sup> Tunísia és, per contra, el país del nord d'Àfrica on les Forces Armades tenen menys paper destacat, amb una despesa militar d'un 1,6%.

18. PNUD (2013)

19. Gómez, L. (2013)

**Conèixer d'on provenen les armes, és a dir, els països proveïdors, aporta la dimensió geoestratègica de la regió**

En termes globals, observem que, entre els anys 2003 i 2012, la despesa militar a la regió ha augmentat un 66%. Per països, Algèria amb un 188% i Líbia amb un 236% (dades de 2008) l'han augmentat de forma exorbitant; també Tunísia i Mauritània l'han augmentat per sobre d'un 40%. Egipte és l'únic país, com hem indicat, que ha disminuït la despesa, en concret després del derrocament de Hosni Mubarak (Taula 5). En l'apartat on s'analitzen per separat els països es troba una anàlisi més detallada.

## 6. EL COMERÇ D'ARMES A LA REGIÓ

En una regió tan militaritzada, tots els aspectes que tinguin a veure amb les forces armades tenen molta importància i un d'ells és el de la compra d'armes. Aquests països tenen una dèbil indústria i la que tenen està escassament equipada de tecnologies. Això és el que passa amb la indústria militar, per això han d'adquirir les armes en els països industrialitzats. Així, saber el flux d'armes i d'on procedeixen dona llum per saber quines aliances han teixit els països del nord d'Àfrica amb les potències exteriors. En el seu conjunt, aquests sis països han adquirit armament durant el període de 2007 a 2012 per un valor de 11.210 milions de dòlars (Taula 6), essent Algèria el primer importador d'armes, seguit d'Egipte i el Marroc, i sent escasses les compres de Líbia, Tunísia i Mauritània.

**Taula 6. Compres d'armes Nord d'Àfrica 2007/2012**

(en milions de US dòlars)

Algèria	5.735
Egipte	2.747
Líbia	82
Marroc	2.603
Mauritània	26
Tunísia	17
<b>TOTAL</b>	<b>11.210</b>

Font: Elaboració pròpia a partir de Sipri Yearbook 2013

Conèixer d'on provenen les armes, és a dir, els països proveïdors, aporta la dimensió geoestratègica de la regió i el paper que juguen les potències en el joc d'escacs del nord d'Àfrica que, evidentment, està relacionat amb tot el món àrab, perquè són països que juguen un paper important en les relacions amb el Pròxim i Mitjà Orient. La Taula 7 mostra molt bé aquesta dimensió. Aquí es pot veure que en el període de sis anys, 2007/2012, les dues grans potències mundials, Rússia i Estats Units, cadascuna pel seu costat, han venut armes als seus aliats històrics a la regió. Així, Rússia subministra armes a Algèria però també a Egipte. No es pot oblidar que abans que Egipte es convertís en aliat dels EUA, aquest país havia estat en l'òrbita socialista de l'antiga URSS; com també ho era/és Algèria, país que encara avui manté estretes relacions amb Rússia. Per la seva banda, els EUA ven gran quantitat d'armes als seus dos principals aliats actuals regionals, Egipte i el Marroc.

En un tercer lloc se situa França, que subministra armes a les seves antigues colònies de la regió, Algèria i el Marroc, essent el Marroc el principal comprador d'armes franceses, amb 581 milions d'euros en el període indicat de 2007-2012. Encara que no és molt important, resulta interessant la presència de Xina com a país exportador d'armes, un país que cada cop està més present en aquest mercat mundial, ja que ocupa el cinquè lloc en el rànquing mundial d'exportadors,<sup>20</sup> i al nord d'Àfrica ven armes al Marroc i Egipte. Darrere estan Espanya, Itàlia i Reg-

**Les dues grans potències mundials, Rússia i Estats Units, cadascuna pel seu costat, han venut armes als seus aliats històrics a la regió**

20. SIPRI (2013:248)

ne Unit, però aquestes vendes, com les de França, les analitzarem en els apartats de la Unió Europea i Espanya.

### Taula 7. Principals països exportadors d'armes al Nord d'Àfrica 2007/2012

(en milers d'euros corrents)

Països	Algèria	Egipte	Líbia	Marroc	Mauritània	Tunísia	TOTAL
Rússia	3.915.228	645.255	29.859	41.512			4.631.855
EUA	16.022	989.003		660.549		12.381	1.677.955
França	99.774		7.283	581.167	8.739		696.963
Holanda		69.915		335.737			405.651
Xina	13.109	102.687		160.221			276.018
Espanya	5.343	90.320	10.987	110.636	4	567	217.857
Ucraïna	37.871	64.817		14.566			117.253
Itàlia	17.479	7.283	22.577	48.795			96.133
Regne Unit	68.458						68.458
<b>Total</b>	<b>4.173.285</b>	<b>1.969.280</b>	<b>70.706</b>	<b>1.953.182</b>	<b>8.744</b>	<b>12.947</b>	<b>8.188.143</b>

Font: Elaboració pròpia a partir de Sipri Yearbook 2013 amb dòlars convertits a euros

## 6.1 LES EXPORTACIONS D'ARMES DE LA UNIÓ EUROPEA

La Unió Europea es va dotar d'un marc legislatiu per controlar les exportacions d'armes, tecnologies i equips militars, concretat en la Posició Comuna 2008/944/PESC (vegeu Taula 17 de l'Annex). Abans de la seva aprovació, aquesta Posició Comuna (PC) era un codi de conducta que els estats europeus complien voluntàriament. Amb l'aprovació de la PC s'estableixen un conjunt de criteris, els més destacats: denegar exportacions a països sancionats per Nacions Unides; tenir una manifesta inestabilitat política i democràtica; tenir un conflicte armat; vulnerar els drets humans; no condemnar el terrorisme; tenir un índex de desenvolupament humà baix.<sup>21</sup>

Aquests criteris basen la seva aplicació en el coneixement que es té de la situació dels destins en el moment en què s'ha de prendre la decisió utilitzant les fonts d'informació i els informes que emeten els organismes internacionals sobre drets humans, centres d'investigació reconeguts o altres organitzacions de Nacions Unides. Però també la PC preveu una utilització dels criteris de denegació amb una orientació preventiva per tal d'evitar que s'envii armament a territoris amb tensions i conflictes latents amb riscos que a curt o mitjà termini es produeixin situacions de vulneració dels drets humans.

Des d'una lectura objectiva de cada un dels criteris de denegació de les exportacions del marc legal esmentat, cal observar que tots els països del nord d'Àfrica vulneren clarament la PC i no haurien de ser receptors d'armes dels països que integren la UE.

Fent un repàs a les vendes d'armes provinents de la UE (Taula 8), segons els informes que emet la Comissió Europea iniciats el 2006 i tenint en compte que el Regne Unit i Alemanya no informen de les seves exportacions, països que segons el SIPRI han estat el 3è i el 5è exportadors mundials per al període 2006/2010; els principals importadors de tecnologia i equipament militar del nord d'Àfrica han estat, ordenats de major a menor: el Marroc (808 milions d'euros), Algèria (572 milions), Egipte (451 milions), Líbia (333 milions), Tunísia (74 milions) i Mauritània (15 milions). Tots aquests països comparteixen, amb l'excepció de Mauritània, la

**En compliment dels criteris establerts en la Posició Comuna 2008/944/PESC, els països del Nord d'Àfrica no haurien de ser receptors d'armes dels països que integren la UE**

21. PNUD (2013)

característica de tenir un PIB per càpita superior a la mitjana dels països africans. Així, doncs, no és estrany que siguin justament aquests països amb un desenvolupament econòmic més alt que la mitjana africana els que més armes comprin.

**Taula 8. Exportacions d'armes UE al Nord d'Àfrica anys 2006/2011**  
(en milers d'euros corrents)

Països	2006	2007	2008	2009	2010	2011	TOTAL
Algèria	33.748,73	7.059,69	103.932,99	212.586,76	105.856,18	109.528,00	572.712,35
Egipte	121.009,10	6.749,94	75.666,02	75.692,01	73.112,18	98.986,00	451.215,25
Líbia	738,77	1.762,39	54.983,43	173.947,51	100.871,87		332.303,97
Marroc	36.981,87	3.986,17	139.864,08	198.981,43	209.884,67	218.801,00	808.499,22
Mauritània	1.967,62	8,58	260,53	234,77	6.348,61	6.807,00	15.627,11
Tunísia	30.360,86	804,62	1.527,85	33.714,96	5.182,05	3.054,00	74.644,34
<b>Total</b>	<b>224.806,95</b>	<b>20.371,39</b>	<b>376.234,90</b>	<b>695.157,44</b>	<b>501.255,56</b>	<b>437.176,00</b>	<b>2.255.002,24</b>

Font: Elaboració pròpia a partir de European Commission: Annual Report according to operative provision 8 of the EU  
Nota: Regne Unit i Alemanya no informen de les seves exportacions

Cal remarcar que els països que han viscut les revoltes àrabs han estat importants importadors d'armament europeu. Així, el Govern de Ben Ali a Tunísia, el de Hosni Mubarak a Egipte o el de Gaddafi a Líbia van ser receptors de tecnologia i equipament militar dels mateixos països europeus que, arran de l'esclat de les revoltes populars que demanaven llibertats democràtiques, s'alarmaven per la repressió d'uns règims als quals ells havien donat suport. En diversos casos, i especialment en el cas de Líbia, quan es va iniciar una guerra civil el 2011, en la qual van intervenir l'OTAN i una coalició internacional, les armes facilitades per Europa van ser utilitzades pel règim de Gaddafi per reprimir la població i després per atacar els rebels. El conjunt de països europeus de la UE van exportar armament, entre l'any 2006 i el 2011, a Líbia per 332,3 milions d'euros. Destaquen les vendes qualificades de categoria 1,<sup>22</sup> que es refereix a fusells, revòlvers, pistoles i metralladores; i de la categoria 10, que inclou aeronaus de combat. L'estat europeu que més relacions comercials armamentístiques va tenir amb Líbia és, com era de suposar per haver estat excolònia, Itàlia, que va exportar per 205 milions en el bienni 2008/2009, la major part per la venda d'aeronaus de combat i 10 helicòpters A-109K per 80 milions.<sup>23</sup>

**L'estat europeu que més relacions comercials armamentístiques va tenir amb Líbia és, com era de suposar per haver estat excolònia, Itàlia**

Un altre element que pot ajudar a comprendre les vendes d'armes italianes és que l'empresa d'armament Finmeccanica, participada pel Ministeri d'Economia italià en un 32,5%, que tenia com a accionista la Lybia Investment Authority (LIA), del govern libi, que posseïa el 2,01% de capital d'aquesta empresa. Així, cal interpretar les declaracions del president Berlusconi, que va bloquejar inicialment les resolucions més contundents de la UE. Destaca també Malta, que va vendre a Gaddafi prop de 80 milions d'euros en armes petites i municions, probablement d'empreses italianes situades en el seu territori. També França va vendre armes a Gaddafi, segons les dades aparegudes en el SIPRI.<sup>24</sup> L'any 2009 van arribar a Líbia 100 míssils antitanc del model Milan per un valor de 170 milions d'euros.

22. Per a més informació consulteu: European Union External Action. Disponible en: [http://eeas.europa.eu/non-proliferationand-disarmament/arms-export-control/index\\_en.htm](http://eeas.europa.eu/non-proliferationand-disarmament/arms-export-control/index_en.htm)

23. Calvo, J. (2011)

24. SIPRI (2010:301)

**Per ordre de les quanties de material militar rebut ha estat el Marroc el principal comprador**

Per ordre de les quanties de material militar rebut ha estat el Marroc el principal comprador, i ha estat França qui més armes li ha venut, per un import de 696 milions € entre 2007 i 2012. Les vendes principals han estat: una fragata, avions de combat Mirage MF-2000 i els míssils per a aquest avió, seguit d'Holanda, que li ha venut tres fragates per un valor de 510 milions.

En segon lloc hi ha Algèria, país que ha adquirit armes de la UE per un import de 572 milions en els darrers sis anys. Ha tingut el Regne Unit com primer exportador europeu, que li ha venut helicòpters de combat per 402 milions, seguit de França, que li ha venut 21 patrulleres.

El tercer lloc l'ha ocupat Egipte, país que ja hem indicat que té en els EUA i Rússia els seus dos principals subministradors d'armes. A Egipte, Holanda li ha subministrat blindats de transport, i Itàlia, tres helicòpters de combat.

Les dades recollides posen sota sospita l'aplicació dels criteris de la PC en el control de les exportacions europees de tecnologia i equipament militars, i l'eficàcia real de la legislació europea en la defensa de la seguretat global i el respecte als drets humans. Les exportacions d'armes mostren la part de responsabilitat dels governs europeus amb relació a la manca de llibertats i drets humans de les poblacions del Sud, on les necessitats bàsiques no estan cobertes i on la població no està lliure de les violències perpetrades pels seus propis governs.

## **6.2 LES EXPORTACIONS D'ARMES D'ESPANYA**

La situació fronterera de l'Estat espanyol amb la riba sud de la mediterrània, configura una relació privilegiada d'Espanya en tots els àmbits, tant comercial i cultural com polític. En l'àmbit de la cooperació militar, Espanya, des de sempre, ha venut armes al Marroc. Per una banda, perquè l'Estat espanyol manté amb el Marroc una profunda relació per haver estat en el passat una part del seu territori colònia; per una altra, per l'existència de dues ciutats espanyoles situades en territori africà, Ceuta i Melilla, que alhora són reivindicades pel regne alauita com a part del territori marroquí. Però hi ha una tercera raó per la qual a Espanya li interessa mantenir unes bones relacions diplomàtiques amb el Marroc. Aquest país és el lloc de pas de la immigració clandestina provinent de l'Àfrica Subsahariana i, per tant, existeix un interès perquè aquesta immigració sigui aturada a la frontera i no traspassi l'estret de Gibraltar. I, una altra, més espúria, és el conflicte que el Marroc manté al Sàhara Occidental, antiga colònia espanyola, on Espanya intenta, aparentment, jugar un paper de mediació en la seva resolució, malgrat que sempre s'ha mostrat favorable a les tesis del Marroc, precisament per les qüestions abans exposades: evitar conflictes que impedeixin la demanda marroquina sobre Ceuta i Melilla, així com aturar la immigració.

La Posició Comuna només era un codi de conducta que els estats europeus complien de forma voluntària. Però el desembre de 2007 l'Estat Espanyol va incorporar aquest codi a través de la *Ley de Comercio Exterior de Material de Defensa y Doble Uso 53/2007*.

Les exportacions d'Espanya en els darrers deu anys a tot el nord d'Àfrica (Taula 9) han estat de 453 milions d'euros, una xifra prou significativa com per dedicar-li una atenció especial. El Marroc ha estat el receptor d'armes més important, amb 193 milions. Les exportacions espanyoles han estat principalment diverses, les més importants han estat, el 2007/2008, 1.200 vehicles blindats VAMTAC, fabricats per Urovesa a Santiago de Compostela. Són els mateixos vehicles que utilitzen les forces espanyoles desplegades a Afganistan i que tenen un cost de 160 milions<sup>25</sup>. Una altra venda van ser 10 patrulleres guardacostes fabricades

**Les dades recollides posen sota sospita l'aplicació dels criteris de la PC en el control de les exportacions europees de tecnologia i equipament militars**

**Les exportacions d'Espanya en els darrers deu anys a tot el nord d'Àfrica han estat de 453 milions d'euros**

25. Cembrero, I. i González, M. (2007)



**Dintre de les bones relacions d'Espanya amb Marroc, cal incloure el material de segona mà regalat pel Ministeri de Defensa. Se li va vendre sis torpedes MK-46 per a bucs de guerra per l'import simbòlic d'1 euro**

per Rodman Polyships a Pontevedra per un import de 35 milions. Dintre de les bones relacions d'Espanya amb Marroc, cal incloure el material de segona mà regalat pel Ministeri de Defensa. Així, durant l'any 2008, se li va vendre per l'import simbòlic d'1 euro sis torpedes MK-46 per a bucs de guerra; un altre material venut pel preu simbòlic d'1 euro van ser vuit jocs de llançadores de bombes d'aviació.<sup>26</sup>

L'any 2007, Espanya hi va exportar material de defensa per un valor total de 11,13 milions; per la categoria 4 (bombes, torpedes coets i míssils), 9,33 milions; per la categoria 6 (vehICLES tot terreny), 1,8 milions, i per un altre material de defensa no classificat, 87.216 euros. En el capítol 93 d'armes curtes, la base de dades de duanes espanyoles assenyala exportacions d'armes, municions i les seves parts i accessoris per un valor d'1,53 milions.<sup>27</sup>

També cal incloure divers material antidisturbis del qual es desconeix l'import i el tipus de material. Però que és denunciabl e atès que el Regne de Marroc és un règim polític d'escasses garanties democràtiques, amb moltes denúncies de violacions dels drets humans, que manté una fèrria repressió sobre la població dissident del territori del Sàhara Occidental.

En segon lloc figura Egipte, que ha rebut armes espanyoles per un import de 125,7 milions. Espanya li va vendre material el 2012 per valor de 50,3 milions,<sup>28</sup> consistent en dos avions CN-235 de transport militar. A més, li va subministrar material divers per a vehicles militars. Però les vendes més controvertides van ser 350 mil euros en armes curtes, atès que aquestes armes són les que poden ser utilitzades per reprimir les protestes de la població. Després del cop d'estat perpetrat pels militars el 3 de juliol de 2013, la UE va decretar un embargament immediat en la venda d'armes, que l'Estat espanyol va subscriure. Tan sols un mes després, el 28/8/2013, la Junta Interministerial de Material de Defensa i Doble Ús (JIMDDU) que regula l'aplicació de la llei de comerç d'armes a Espanya, va aixecar 27 prohibicions i va mantenir 67 denegacions, entre les quals figuren les armes curtes, lleugeres i material susceptible de ser utilitzat en la repressió.<sup>29</sup> Però la venda més important, que afectava Airbus Military, que tenia signat un contracte per subministrar 12 avions de transport militar CN-235 per un import de 292 milions, ha estat aprovada.<sup>30</sup> Cal dir que la distància entre el preu d'una pistola i el d'un avió és d'un a cent. A més, l'Estat espanyol és propietari, a través de SEPI, d'un 4% d'Airbus (EADS) i per tant té interès directe a afavorir aquest consorci d'empreses.

Aquestes exportacions, en el context d'instabilitat interna que viu Egipte, vulneren els criteris 2, 3 i 4 de la PC de la UE d'exportacions d'armes i, per tant, també de la llei espanyola.

Algèria ocupa el tercer lloc en vendes espanyoles i, en deu anys, ha rebut 117,9 milions. L'única exportació detallada és de l'any 2008, de 690.163 euros per la categoria de vehicles tot terreny per a les Forces Armades.<sup>31</sup>

El segueix Líbia, país al qual, en l'etapa del dictador Gaddafi, Espanya havia venut armes espanyoles entre 2003 i 2010, per un valor de 15 milions d'euros, de les quals 11,2 milions corresponien solament a l'any 2010. Entre les exportacions de fabricació espanyola van figurar les avui prohibides bombes de dispersió<sup>32</sup> que Gaddafi va utilitzar contra la població líbia i que van ser fabricades per l'empresa espanyola Instalaza, situada a Saragossa. Segons les estadístiques oficials,

**Aquestes exportacions, en el context d'instabilitat interna que viu Egipte, vulneren els criteris 2, 3 i 4 de la PC de la UE**

26. Consell de Ministres de 18/01/2008

27. Font, T. i Benítez, F. (2010)

28. Font, T.; Melero, E. i Simarro, C. (2013a)

29. Font, T.; Melero, E. i Simarro, C. (2013a)

30. González, M. (2013)

31. Font, T. i Benítez, F. (2010)

32. Espanya va subscriure el Tractat de prohibició de les bombes de dispersió a Oslo el 03/12/2008



aquestes armes estan incloses en la categoria 4 “bombes, torpedes, coets i míssils”; categoria que com pot veure’s és prou genèrica com per no saber de quina classe de bombes o material explosiu es tracta.

L’any 2008, se li havia venut per la categoria 4 (bombes, torpedes, coets, míssils) 3.839.215 euros i, en armes curtes, segons la base de dades de duanes, capítol 93, municions i les seves parts i accessoris per 86.700 euros.<sup>33</sup>

La manca de llibertats i vulneració de drets humans que patia la població líbia, com es va posar de manifest en les revoltes que van portar a una guerra civil el 2011, demostra l’arbitrarietat en la l’aplicació de la llei que regula el comerç d’armes. Arbitrarietat que es repeteix l’any 2012: de les sis denegacions de vendes d’armes que la JIMDDU va efectuar, una va ser a Líbia, a la qual es va denegar la compra d’un avió de demostració, adduint l’embargament d’armes vigent sobre aquest país. Però, en canvi, malgrat l’embargament, segons figura a la base de dades de comerç exterior d’Espanya, s’hi van exportar armes curtes i lleugeres per valor de 825.120 euros.<sup>34</sup>

Líbia és un trist exemple de com la realitat dóna la raó als advertiments que fan les organitzacions que reclamem que es deneguin les exportacions d’armes a territoris on hi ha greus vulneracions dels drets humans i que poden afavorir la seva utilització contra la població.

A Mauritània, el 2011 se li van exportar armes pel valor simbòlic de 100 euros, és a dir, se li va regalar; probablement es va tractar d’un avió C-212 de EADS-Casa. Aquesta cessió va estar feta en el marc del conveni que té Espanya amb Mauritània en matèria de la lluita contra la immigració il·legal. L’any 2010 se li van exportar, per valor de 2.507 euros, pistoles i rifles de caça. L’any 2008, a la base de dades de duanes, figura una exportació d’armes curtes, pel capítol 93, d’armes, municions i les seves parts i accessoris, de 354.900 euros, i el 2007, pel mateix capítol d’armes curtes, 52.700 euros.<sup>35</sup>

**Entre les exportacions de fabricació espanyola van figurar les avui prohibides bombes de dispersió**

**Líbia és un trist exemple de com la realitat dóna la raó als advertiments que fan les organitzacions que reclamem que es deneguin les exportacions d’armes**

**Tabla 9. Exportacions d’armes de l’Estat espanyol al Nord d’Àfrica 2003/2012**  
(en milers d’euros corrents)

Països	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Total
Algèria			110.578,80			690,16	3.394,21	3.116,63	136,77		117.916,56
Egipte	429,95	628,47	136,73	168,30	385,59	1.316,38	4,20	2.539,84	69.834,52	50.323,59	125.767,57
Líbia				25,95		3.839,22		11.247,10			15.112,27
Marroc	433,38	3.637,98	9.229,49	16.824,34	11.133,80	113.900,26	31.118,34	2.512,00	1.529,90	2.854,22	193.173,71
Mauritània			0,30				1,71	2,51	1,85		6,37
Tunísia		22,45	368,00					778,48			1.168,93
<b>Total</b>	<b>863,33</b>	<b>4.288,90</b>	<b>120.313,32</b>	<b>17.018,60</b>	<b>11.519,39</b>	<b>119.746,02</b>	<b>34.518,47</b>	<b>20.196,55</b>	<b>71.503,03</b>	<b>53.177,80</b>	<b>453.145,39</b>

Font: Elaboració pròpia a partir de Centre Delàs d’Estudis per la Pau 2013

33. Font, T.; Melero, E. i Simarro, C. (2013b)

34. Font, T.; Melero, E. i Simarro, C. (2013b)

35. Font, T. i Benítez, F. (2010)

## **El GPI ja és en si mateix un indicador de violència directa producte dels conflictes armats**

A Tunísia, on les exportacions espanyoles són molt inferiors, l'any 2008 se li va vendre material de caça i tir esportiu per 173.852 euros, i en armes curtes, segons la base de dades de duanes, capítol 93, armes, municions i les seves parts i accessoris per 227.900 euros; el 2007, pel mateix concepte d'armes curtes, capítol 93, 150.000 euros.<sup>36</sup>

## **7. GLOBAL PEACE ÍNDEX I IDH**

Entre els molts i diferents indicadors que es poden analitzar dels països del món (PIB, IDH, GINI...), en aquest treball hem escollit només dos que ens semblen que poden complementar els índex de militarització ja detallats: conflictes armats, forces armades, despesa militar i comerç d'armes. Aquí hem optat solament per dos indicadors per mesurar la inseguretat interna que pateixen les persones:

- Índex de Pau Global,<sup>37</sup> que mesura la pau utilitzant indicadors de militarisme barrejats amb indicadors de desenvolupament.
- L'Índex de Desenvolupament Humà (IDH),<sup>38</sup> que pretén oferir una definició més àmplia del benestar de les persones incorporant tres dimensions bàsiques del desenvolupament: la salut, el coneixement i la renda.

Tots els indicadors són objecte d'insuficiències, ja que hi ha multitud de variables que sovint no es tenen en compte i que podrien modificar els resultats finals i en aquest sentit s'han de prendre amb certa precaució. Tot i això, els indicadors sempre ens ofereixen pistes per entendre la situació de les poblacions. Així, a la Taula 10, s'ofereixen uns registres que evidencien les inseguretats i violències estructurals que pateix la població dels estats de la regió que, indubtablement, provoquen inestabilitats i conflictes. Perquè el GPI ja és en si mateix un indicador de violència directa producte dels conflictes armats o repressió exercida per l'estat que han patit o pateixen les poblacions d'aquests països; però alhora també inclou violències estructurals que impedeixen uns mínims de seguretat humana de la població. L'Índex de l'IDH és molt més conegut i mesura solament el benestar de la població.

Així, el país que ocupa les pitjors posicions en aquests dos rànquings és Mauritània, que té un IDH de 0,467 i està en els llocs més baixos de la taula. Això denota que la seva població pateix un nivell de vida molt insuficient, amb uns índexs molt baixos d'escolaritat, salut i renda. Alhora, Mauritània és un país amb un drets humans poc garantits i dirigit per militars, que tampoc són capaços de donar seguretat i controlar el seu territori de les incursions i atacs de grups jihadistes, que practiquen atemptats contra cooperants o turistes estrangers que visiten el país. Aquests fets el col·loquen en un lloc molt endarrerit, el 122 del GPI.

Algèria i Egipte tenen també uns índexs molt baixos, tant en GPI com d'IDH. Això ve donat perquè tots dos països tenen grans similituds en els processos que estan vivint: uns comandaments militars que impedeixen les obertures democràtiques, sota el pretext d'impedir l'accés de l'islamisme polític a les institucions, quan el que no volen és renunciar al poder que ells exerceixen. Cosa que es tradueix en una forta repressió sobre els moviments socials i polítics interns, fet que ha donat lloc a l'aparició de grups que porten a terme atacs de lluita armada contra el governs.

El Marroc té uns índexs desiguals, té un pèssim IDH, 0,591, i ocupa el lloc 130 del rànquing; té en canvi un acceptable GPI, el 57, produït perquè s'han rebaixat

**El país que ocupa les pitjors posicions en aquests dos rànquings és Mauritània. Algèria i Egipte tenen també uns índexs molt baixos**

36. Font, T. i Benítez, F. (2010)

37. *Global Peace Index*, Institute for Economics and Peace

38. PNUD (2013)

les tensions en els territoris del Sàhara Occidental. Tot el contrari del que passa amb Líbia, que té un bon IDH, 0,769, el millor de tot el nord d'Àfrica, atès que els ingressos que li proporcionen els hidrocarburs, que faciliten un bons nivells d'educació i salut; en canvi, té dolent el GPI per culpa de les seqüeles que ha deixat la guerra civil de 2012, amb múltiples grups armats que actuen per tot el seu territori.

**El país que té uns índexs més equilibrats és Tunísia, que sense ser bons, almenys denoten que gaudeix de seguretat interna i humana**

El país que té uns índexs més equilibrats és Tunísia, que sense ser bons, almenys denoten que gaudeix de seguretat interna i humana que proporciona un cert benestar al país.

**Taula 10. Indicadors de GPI / IDH del Nord d'Àfrica**

País	Índex Global de Pau 2013 <sup>a</sup>				Índex de Desenvolupament Humà <sup>d</sup>			
	Rànquing Global <sup>b</sup>	Nota 2013 <sup>c</sup>	Nivell (de Molt Alt a Molt Baix)	Rànquing Regional 2013	IDH 2002	Posició rànquing mundial 2002	IDH 2012	Posició rànquing mundial 2012
Algèria	119	2,284	Mitjà	11 (de 19)	0,704	108	0,713	93
Egipte	113	2,258	Mitjà	10 (de 19)	0,653	120	0,662	112
Líbia	145	2,604	Baix	14 (de 19)	0,794	58	0,769	64
Marroc	57	1,897	Alt	6 (de 19)	0,620	125	0,591	130
Mauritània	122	2,326	Mitjà	29 (de 44)	0,465	152	0,467	155
Tunísia	77	2,326	Alt	7 (de 19)	0,745	92	0,712	94

Font: Elaboració pròpia a partir de GPI i IDH

a. Global Peace Index 2013, Institute for Economics and Peace. Dades de 2011-2012

b. Rànquing sobre 162 països, 1 nota màxima, 162 mínima

c. 1 nota màxima, 3 mínima

d. PNUD, Informe sobre desenvolupament humà 2013. Índex compost que mesura el promig dels avenços en tres dimensions bàsiques del desenvolupament: llarga vida i saludable, coneixements i nivell de vida digne

## 8. ANÀLISI PAÍS PER PAÍS

### 8.1 ALGÈRIA

L'exèrcit algerià sempre ha jugat un paper de garant del poder que va conquerir a la revolució portada a terme després de la independència de 1962. Després de diverses lluites intestines entre els diferents líders polítics per ostentar el poder, fou un militar, el general i ministre de Defensa Houari Boumediene, qui va donar un cop d'estat i va pujar al poder, on es mantingué fins a la seva mort el 1978. Durant aquesta etapa, els alts comandaments de l'exèrcit acapararen molt poder, no solament polític, sinó que també passaren a controlar part de l'economia en agafar en les seves mans el control de moltes empreses estatals. Fet que els convertí en un poder fàctic que, bé exercint directament el govern, bé des de l'ombra, continuaren influïent en totes les decisions importants.

A principi dels anys 1980 es va produir una forta davallada dels preus del petroli i aquest fet va posar de relleu el distanciament entre una població que veia empitjorar greument la seva situació econòmica i un poder que controlava les ingents reserves de petroli i gas. A l'augment de l'atur es van afegir les retallades presupostàries imposades pel govern i la situació va provocar protestes populars. Això va afavorir el creixement del moviment polític islamista que, progressivament, havia anat cobrant força a les universitats i que es van posar al capdavant de les manifestacions.

**L'exèrcit algerià sempre ha jugat un paper de garant del poder que va conquerir a la revolució**

**Les eleccions locals de juny de 1990 van reflectir un nou panorama polític, ja que el FIS va obtenir el 54% dels vots**

**La violència islamista multiforme, amb segrestos i atemptats amb bombes, responia a la violència del règim**

**Les morts des de l'inici del conflicte el 1992 s'estimaren entre 150.000 i 190.000**

Les manifestacions d'estudiants a diverses ciutats el 1986 van tenir un punt àlgid en els grans disturbis d'octubre de 1988 a Alger, que van acabar amb una intervenció de l'exèrcit que va provocar centenars de morts. Davant les protestes de la població, el govern va optar per revocar la prohibició que existia fins llavors per a la creació de nous partits polítics. És en aquest context que el 1989 neix el Front Islàmic de Salvació (FIS), vehiculant l'enorme descontentament popular i reivindicant el reconeixement de l'Islam a la política algeriana. Les eleccions locals de juny de 1990 van reflectir aquest nou panorama polític, ja que el FIS va obtenir el 54% dels vots enfront del 23% del FLN, que va quedar relegat a la segona posició. La primera volta dels comicis legislatius el desembre de 1991 va confirmar aquesta tendència, oferint als islamistes el control del legislatiu. La segona volta, programada per al gener de 1992, va ser anul·lada i no es va celebrar i el FIS va ser il·legalitzat, donant lloc a una crisi amb conseqüències irreversibles. Després d'un cop d'estat militar, les Forces Armades van voler posar fi a la percepció d'amenaça a la seva hegemonia política, que provenia d'un doble front: d'una banda, l'islamisme polític del FIS i, de l'altra, els intents reformadors d'un sector de la presidència de Bendjedid, responsables de la Constitució de 1989, que instaurava un moderat pluralisme polític.

El cop d'estat va provocar un buit constitucional i una dinàmica de repressió i violència. Es va instaurar un estat d'emergència, fet que va permetre l'arrest i l'empresonament de 15.000 militants o simpatitzants islamistes. Al llarg de l'any 1992 es va estendre una espiral de violència protagonitzada per atacs islamistes i de forces governamentals. Des d'un principi es va visualitzar en el si del poder l'oposició entre un sector conciliador amb els islamistes, liderat per Mohamed Boudiaf, i un sector partidari de la repressió, que va acabar imposant-se després de l'assassinat el juny de 1992 de Boudiaf, i que va promoure la creació de milícies paramilitars d'autodefensa civil. L'assassinat de funcionaris, intel·lectuals o policies va donar pas progressivament a una violència col·lectiva de guerra bruta dirigida contra la població civil, sobretot els anys 1996, 1997 i 1998. La violència islamista multiforme, amb segrestos i atemptats amb bombes, responia a la violència del règim i al Grup Islàmic Armat (GIA), una escissió radical del FIS que es va mantenir actiu fins l'any 2002. Aquest es caracteritzava per la seva visió restrictiva de les llibertats de la dona i pel seu rebuig a la presència d'estrangers a Algèria; va ser acusat de diverses massacres perpetrades a Algèria, especialment després de l'assassinat dels seus principals líders el 1994 i 1995.

Les morts des de l'inici del conflicte el 1992 s'estimaren entre 150.000 i 190.000, segons diversos mitjans, i uns 15.000 desapareguts, així com un nombre indeterminat de desplaçats interns i refugiats.<sup>39</sup> El conflicte es va donar oficialment per acabat l'any 2000 amb un discurs per part de les autoritats basat en l'oblit, la censura i la manca de justícia, tot i el manteniment de nivells de violència elevats: es calcula que el 2001 hi va haver 2.000 morts; el 2003, uns 900; el 2006, uns 400, i el 2007, al voltant de 500, segons xifres facilitades per la premsa i qüestionades pel Govern. L'atemptat contra la seu de l'executiu a Alger l'11 d'abril de 2007 va ser la primera acció d'Al-Qaida al Magrib Islàmic (AQMI que, tot i la creixent regionalització de la seva activitat armada, va mantenir com a objectiu principal atacar el poder intern al país). L'atemptat de l'11 de desembre de 2007 contra la seu del Consell Constitucional i de l'ONU, on van morir més de 60 persones, va confirmar aquesta línia. Des de llavors, s'han succeït els atemptats reivindicats per l'AQMI en diverses zones del país, focalitzant atacs contra objectius occidentals i en països limítrofs, com Mali i Níger.

39. 7.500 casos de desapareguts han estat admesos pel mateix Estat algerià, però el nombre ascendeix a 15.000 segons associacions de víctimes i de drets humans, com SOS Disparus o la Lliga Algeriana pels Drets Humans.

Tot i l'oficial fi de la guerra, amb una despesa militar l'any 2012 de 9.104 milions de dòlars, Algèria representa el 44,6% del total de la despesa dels sis països del Nord d'Àfrica i, en els darrers deu anys, entre 2003 i 2012, l'ha incrementat un 188%. Això el situa en el primer lloc en despesa militar de la regió, amb un 4,5% del PIB el 2012 dedicat a aquest afer, mentre que el 2003 tenia un 3,3%. De fet, l'augment de la despesa militar algeriana fa dues dècades que dura,<sup>40</sup> una de les explicacions és l'augment dels ingressos en les exportacions de petroli i gas, que el 2012 van ser el 98% del total i representen el 30% del PIB de l'Estat.<sup>41</sup>

Una despesa que la major part es destina principalment a la compra d'armes. Algèria és el sisè importador d'armes del món pel que fa a volum, i va adquirir 5.247 milions de dòlars en el quinquenni de 2008-2012.<sup>42</sup> El principal subministrador és Rússia, pel fet que Algèria va ser un país dins de l'òrbita d'influència socialista (Taules 7 i 11). Una de les darreres adquisicions a Rússia han estat 30 drons per vigilar les seves extenses fronteres del Sàhara.<sup>43</sup> Aquest potencial militar es dona pel paper central que juguen les Forces Armades com a eix vertebrador de la política interna, que els fa aspirar a ser una potència regional amb projecció a l'exterior; en segon lloc per rivalitats històriques amb el Marroc, tant per qüestions frontereres com pel conflicte del Sàhara Occidental.

L'exèrcit d'Algèria compta amb 130.000 efectius, respecte de la seva població representa 3,7 soldats per cada 1.000 habitants. A més, el Ministeri de Defensa controla també la Gendarmeria, un cos de 20.000 efectius fortament armat; unes Forces de Seguretat Nacional de 16.000 efectius; una Guàrdia Republicana, un cos d'elit de 1.200 homes per a missions especials d'alt risc, i, finalment, un denominat Grup de Defensa Legítima que integra 150.000 efectius. Es tracta d'un exèrcit poc nombrós en comparació amb la resta de països veïns de la regió. Però, en canvi, si se sumen els 187.000 dels cossos paramilitars estatals el converteixen, després d'Egipte, en el més nombrós de la regió (Taula 1).

En darrer lloc, cal fer esment als indicadors de la Taula 10 que mostren l'Índex de Pau Global (GPI en les seves sigles en anglès) i l'Índex de Desenvolupament Humà (IDH). El GPI mesura en quin lloc del rànquing mundial respecte de la pau interna i externa està situat. Algèria figura en el lloc 119 sobre 154 països, la qual cosa el situa en un nivell mitjà de conflictivitat. Entre les diverses dades negatives que el situen en aquest lloc hi ha fets com, l'excessiu poder exercit pels militars, l'elevada despesa militar, les enormes compres d'armes i l'existència de grups armats jihadistes que actuen en el seu territori i que continuen portant a terme atemptats terroristes i accions armades.

L'IDH és l'índex que formula cada any l'informe del PNUD,<sup>44</sup> que mesura basant-se en el que dedica l'estat a educació i sanitat, més el benestar econòmic respecte del PIB. En el cas d'Algèria, el situa en un lloc mitjà, el 93 sobre 190 països l'any 2012, amb una lleugera millora respecte del 2002, quan ocupava el lloc 108.

**Si se sumen els 187.000 dels  
cossos paramilitars estatals  
el converteixen, després  
d'Egipte, en el més nombrós  
de la regió**

40. SIPRI (2013)

41. World Bank 2013

42. SIPRI (2013:260)

43. Cembrero, I. (2014)

44. PNUD (2013)

**Taula 11. Algèria**

Compres d'armes	En millons \$	Any	País venedor
3000 Míssils anti-tanks		2006/2010	Rússia
1050 Míssils SAM		2008/2012	Rússia
2 Submarins 636E/Kilo	400	2010	Rússia
700 Míssils SRAAM		2008/2009	Rússia
44 Avió Sukhoi-30MKA	2.200 - 2.800	2008/2009	Rússia
305 Blindats T-90S	1.470	2006/2011	Rússia
16 Avió Yak-130	200 - 250	2011	Rússia
30 Drons -95	36,6 (€)	2013	Rússia
16 Helicòpters de combat	402 (€)	2010/2012	Regne Unit
18 Canons 155 mm.		2010	Xina
50 Míssils antibuc			Xina
3 Fragates F-22			Xina
1 Fregata D601		2011	França
21 Patrulleres		2008/2011	França
54 Blindats transport APC	195 (€)	2011/Llicència	Alemanya
2 Fragates		2012	Alemanya
8 Avions King Air	22	2010/2011	EUA

Font: Elaboració pròpia

**A Egipte, els militars van arribar al poder mitjançant un cop d'estat el 1952**

## 8.2 EGIPTE

A Egipte, els militars van arribar al poder mitjançant un cop d'estat el 1952 de la mà del coronel Gamal Abdel Nasser, al qual van seguir dos militars més, Anuar Sadat i Hosni Mubarak, que conjuntament han ostentat el poder durant 60 anys. Després de les protestes de la població contra el dictador Mubarak el gener de 2011, van ser els mateixos militars els que van deposar el general i van negar-se a dissoldre els manifestants de la plaça de Tahrir. Els militars van facilitar la transició democràtica que va portar al poder el partit Justícia i Llibertat dels Germans Musulmans, que va guanyar les eleccions de forma neta i incontestable.

Els 60 anys de control militar al país han possibilitat que els militars dominessin una gran part de l'economia del país, controlant el sector turístic, el de l'energia, el canal de Suez, i tota l'ajuda militar que prové dels EUA, 1,2 milions \$ el 2012. Segons el director de l'Institut de Relacions Internacionals i Estratègiques de París, Didier Billion, s'estima que el 40% del PIB d'Egipte correspon a empreses directament lligades al món militar egipci.<sup>45</sup>

**Els 60 anys de control militar al país han possibilitat que els militars dominessin una gran part de l'economia del país**

Egipte figura en segon lloc en el rànquing de la despesa militar de la regió, malgrat que té les Forces Armades més nombroses, 439.000 efectius, 5,4 soldats per mil habitants. També disposa d'un ingent nombre de forces de paramilitars estatals, 397 mil efectius distribuïts: 60.000 a la Guàrdia Nacional; 325.000 de la Forces de Seguretat Central que depenen del Ministeri de l'Interior, i 12.000 d'una Guàrdia de Fronteres (Taula 1). Aquestes dades mostren una incongruència: tenir un enorme exèrcit i haver reduït la seva despesa militar en un 20%, passant de 5.227 milions de dòlars, 3,3% del PIB el 2003, a 4.175, l'1,7% del PIB de 2012.

45. Billion, D. (2013)



**Taula 12. Egipte**

Compres d'armes	En milions \$	Any	País venedor
5 Radars AEW	36	2005/2008	EUA
200 Canons autopropulsats 155mm	181	2005/2008	EUA
139 Míssils SAM	25	2005 (Llicència)	EUA
4 Corbetes	1.165	2006/2010 (Llicència)	EUA
25 SAM sistema mòbil	50	2008	EUA
600 SAM portàtil		2007/2008	EUA
8956 Míssils antitancs	412	2008/2012	EUA
1 Avió E-2C Hawkeye	38	2010	EUA
1 Sistema de reconeixement aeri DB-110	11	2010 (Llicència)	EUA
20 Avions F-16C	3.200	2010 (Llicència)	EUA
2 Avió Beech-1900 SIGINT	24	2012	EUA
4 Patrulleres	20	2011	EUA
700 Míssils SAM portàtils	300	2009/2011	Rússia
10 Helicòpters Mi-8MT, Mi-17, Hip-H	150 - 200	2010/2012	Rússia
12 Avions CN-235	292 (€)	2012 (Llicència)	Espanya
Recanvis avions i armes curtes	2,5 (€)	2010	Espanya
40 Avions K-8 Karakorum	141	2007/2010	Xina
3 Helicòpters AW139	38	2012	Itàlia
237 Transport blindat de personal	96	2006-2008	Holanda
2000 Míssils antitanc R-2	89	2011/2012	Ucraïna

Font: Elaboració pròpia

**Egipte figura en segon lloc en el rànquing de la despesa militar de la regió**

**Les Forces Armades egípcies reben cada any un ajut important per part d'Estats Units**

Com s'explica que un país amb un exèrcit tan nombrós i ben armat tingui una despesa militar relativament baixa? En primer lloc, cal dir que les forces paramilitars estatals depenen d'altres ministeris i per tant no es comptabilitzen com a despesa militar. I en segon, és ben conegut que les Forces Armades egípcies reben cada any un ajut important per part d'Estats Units, fruit d'un conveni de col·laboració que es renova anualment. Els EUA envien, segons els anys, entre 1.000 i 1.500 milions de dòlars en ajut militar, que es tradueix en l'enviament d'armes (Taula 12). A més d'altres tipus d'ajuts com a assessorament, també la formació militar és subministrada pels EUA, ja que bona parts dels comandaments reben entrenament en acadèmies militars dels EUA. Així, doncs, Egipte és el tercer receptor en ajut militar d'EUA després de l'Afganistan i d'Israel.

Aleshores, podem afirmar que les dades del pressupost de defensa estan distorsionades i que la despesa militar egípcia és molt superior a les dades de què disposem. El pressupost real es desconeix i forma part de l'opacitat del règim. Cal recordar que el Consell Nacional de la Defensa té molts privilegis constitucionals que emparen aquesta manca d'informació, entre d'altres: el ministre de Defensa haurà de ser aprovat per la cúpula de les Forces Armades o, el més aberrant, disposar de tribunals militars per jutjar civils per delictes de caire polític.

**Podem afirmar que les dades del pressupost de defensa estan distorsionades i que la despesa militar egípcia és molt superior**



**Les excentricitats i horrors comesos per Gaddafi i els seus fills formen part de la història de les infàmies del segle XX**

**La fi de les sancions l'any 2003 i el retorn de Líbia a la comunitat internacional va afavorir un rearmament**

**Gràcies al suport d'una coalició internacional liderada per l'OTAN i la França de Sarkozy, els rebels van aconseguir acabar amb el règim de Gaddafi**

Les compres d'armes, la major part de les quals provenen dels EUA, s'han reduït en els darrers anys, si bé en el període de 2003-2007 ocupà el setè lloc en rànquing mundial amb unes compres de 3.506 milions de dòlars, que entre 2008-2012 foren de 1.984 milions i van baixar al 21è lloc.<sup>46</sup>

Respecte al GPI, Egipte ocupa un lloc mitjà, el 113è lloc del rànquing (Taula 10), a causa de la conflictivitat interna provocada per les revoltes de 2011, també per l'elevada despesa militar, les compres d'armes i la forta influència dels militars en la vida política del país. Aquest lloc empitjorarà notablement quan s'elabori el GPI posterior amb motiu del cop d'estat perpetrat pels militars el juliol de 2013 i la repressió exercida contra els Germans Musulmans.

En l'índex IDH, Egipte no ha aconseguit sortir de la banda baixa de desenvolupament. Així, ocupa el lloc 112è l'any 2012, amb una lleugera millora respecte del 2002, quan ocupava el 120è lloc del rànquing (Taula 10).

### **8.3 LÍBIA**

El coronel Moammar al Gaddafi va arribar a cap de govern de Líbia el 1969, després d'un cop d'estat que va deposar al rei Idriss. Gaddafi va encapçalar una revolució peculiar per instaurar la denominada Jamahiriya o "Estat de masses", on teòricament el poble participava directament en la presa de decisions. Però la realitat és que Gaddafi va exercir el poder de forma despòtica i es va convertir en un sàtrapa de magnituds colossals. Les excentricitats i horrors comesos per Gaddafi i els seus fills formen part de la història de les infàmies del segle XX. Una de les qüestions més controvertides va ser el suport que va donar a molts grups armats que es proclamaven revolucionaris, així mateix va estar acusat de patrocinar atacs terroristes contra països occidentals.

En la Líbia del règim de Gaddafi, les Forces Armades regulars van jugar un paper secundari en l'estructura revolucionària i socialista ideada pel líder. Així, doncs, es crearen milícies com la Guàrdia Revolucionària, la Guàrdia de la Jamahiriya, sis unitats de seguretat i la Legió panafricana islàmica, amb soldats provinents de tota la regió sahelosahariana. Totes aquestes milícies dependents de Gaddafi directament feren ombra a l'exèrcit, que es va veure marginat a partir dels anys 70 per la desconfiança del líder en els seus comandaments.

Aquestes milícies es van armar molt durant els anys 70 i 80 del segle passat gràcies a una estreta relació comercial amb l'URSS que va durar fins a la caiguda de l'imperi soviètic. A partir de 1992, l'embargament i les sancions de l'ONU per estar acusat d'actes terroristes van fer baixar substancialment les importacions d'armes i la despesa militar, relegant les Forces Armades líbies a un equipament obsolet. La fi de les sancions l'any 2003 i el retorn de Líbia a la comunitat internacional va afavorir un rearmament sota l'excusa de lluitar contra la immigració irregular.

A principi del 2011, però, tingueren lloc les majors protestes en demanda de llibertat i democràcia, el mateix tipus de reivindicacions que han recorregut tots els països de la regió. Les Forces Armades van disparar contra els manifestants produint-se un centenar de morts. Fet diferencial que va provocar que els rebels emprenguessin el camí de la lluita armada per derrocar al règim del coronel Gaddafi. Així, la revolta es convertí en guerra civil i en una lluita per fer-se amb el poder. Gràcies al suport d'una coalició internacional liderada per l'OTAN i la França de Sarkozy, els rebels van aconseguir acabar amb el règim de Gaddafi.

A Líbia la dimensió tribal afavoreix una gran divisió dins de les mateixes Forces Armades, fet que condueix a l'enfrontament entre milícies. Moltes d'aquestes encara avui actuen pel seu compte a les zones d'influència dels seus líders. Les

46. Consulteu SIPRI Databases. Disponible en: <http://www.sipri.org/databases>

**Taula 13. Líbia**

Compres d'armes	En milions	Any	País venedor
1000 Míssils Milan antitancs	170 (€)	2008-2011	França
Sistema de comunicació Tetra	128 (€)	2008	França
10 Helicòpter A-109K	80 (€)	2006/2010	Itàlia
150 Míssils antitancs	46	2010	Rússia
482 Míssils SAM portàtils		2007/2008	Rússia
57 Vehicles militar Nimr		2009 (Llicència)	Jordània
4 Drons Camcopter S-100	1	2011	Àustria
Armes curtes i municions	80 (€)	2009/2010	Malta
Ulleres visió nocturna i recanvis avions	11,2 (€)	2010	Espanya

Font: Elaboració pròpia

conseqüències internes de la guerra civil, així com l'*spill-over* del conflicte libi a través de la regió, aporten també arguments per als qui s'oposaven a armar l'oposició en la revolta contra Gaddafi. La necessitat d'un coherent i profund programa nacional que desarmi, desmobilitzi i reintegri (DDR) les nombroses milícies en la societat és urgent.

Molts d'aquests combatents que fugiren del bàndol de Gaddafi, com la Legió panafricana islàmica, fortament armada, es dispersaren pel Sahel. La porositat de les fronteres del sud dificulta la lluita contra aquesta i altres unitats jihadistes que actuen pel sud del país i més enllà. Una de les conseqüències més evidents ha estat el conflicte a Mali i la posterior intervenció militar de França a aquest país en l'Operació Serval.

L'existència de jaciments d'hidrocarburs importants a Líbia, si bé no fou l'origen del conflicte, sí que hi va jugar un paper destacat. El Consell Nacional de Transició (CNT, òrgan constituït per liderar la transició post-Gaddafi) va dir que consideraria la participació en la intervenció militar estrangera a l'hora de fer concessions futures d'explotació i exportació dels hidrocarburs. No és casualitat que, malgrat la guerra i l'embargament sobre el petroli libi, els rebels ben aviat comencessin a exportar petroli als aliats des de la refinaria controlada per ells a Bengasi.

Després de la caiguda del règim de Gaddafi, Líbia ocupa un pessim lloc, 145è, en el rànquing GPI (recordem que és sobre 150 països). L'aparició de centenars de grups armats provinents del bàndol rebel que va lluitar contra el règim de Gaddafi i que no s'han desarmat després de la caiguda del règim provoca continus enfrontaments i violència al país. Així mateix, no han desaparegut moltes de les pràctiques de violacions de drets humans i hi persisteix un estat sense llei. En canvi, sempre ha estat ben situat en l'IDH, en el lloc 64, amb un desenvolupament mitjà (Taula 10).<sup>47</sup> Això és fruit dels seus jaciments en hidrocarburs, que li proporcionen una alta renda per càpita i li han permès tenir uns bons nivells en educació i sanitat.

En el cas de la despesa militar, Líbia, l'any 2012, és a dir, després de la guerra civil, ha experimentat un espectacular augment d'un 209% respecte del 2008 i un 237% en deu anys (2003-2012). En total, l'Estat dedica 2.800 milions de dòlars, un 3,2% del PIB, que atesa l'escassa població, uns sis milions, representa una despesa per càpita molt elevada (Taula 4 i 5).

47. PNUD (2013)

**L'existència de jaciments d'hidrocarburs importants a Líbia, si bé no fou l'origen del conflicte, sí que hi va jugar un paper destacat**

**Van aparèixer centenars de grups armats provinents del bàndol rebel que va lluitar contra el règim de Gaddafi**

**En el cas de la despesa militar, Líbia, l'any 2012, és a dir, després de la guerra civil, ha experimentat un espectacular augment**

## Les Forces Armades són la columna vertebral del regne del Marroc

**El Marroc, amb un 3,5% del seu PIB i 3.582 milions de dòlars el 2012 dedicats a despesa militar, és el tercer país en el rànquing del Nord d'Àfrica**

**Segons la International Crisis Group, 130.000 soldats marroquins es troben destacats al sud per controlar la *berma* o mur**

Pel que fa a les Forces Armades de Líbia, passa quelcom similar: 76.000 efectius, les més elevades de tot el Nord d'Àfrica respecte a la població, perquè representen un 12,1 per mil habitants. Aquesta xifres corresponen a l'any 2010, però és probable que després de la guerra civil de 2011 que va acabar amb el govern de Gaddafi els efectius militars hagin augmentat considerablement (Taula 1).

### 8.4 MARROC

Les Forces Armades són la columna vertebral del regne del Marroc, i tenen com a principal escomesa mantenir vigilades les seves fronteres amb Algèria, país amb qui manté una forta rivalitat. Cal afegir-hi el conflicte del Sàhara Occidental de gener de 1976, quan el Marroc va ocupar aquest territori i on es va tornar a enfrontar militarment amb Algèria.

El Marroc, amb un 3,5% del seu PIB i 3.582 milions de dòlars el 2012 dedicats a despesa militar, és el tercer país en el rànquing del Nord d'Àfrica pel que fa a la despesa. Entre 2003 i 2012 ha incrementat la despesa militar en un 44%, i té un elevat nombre de soldats, 6,1 per mil habitants, amb un total de 196.000 efectius. A més disposa de 50.000 paramilitars repartits entre una Guàrdia Nacional, de 20.000 efectius, i una Força Auxiliar de 30.000 homes, 5.000 dels quals són un cos d'intervenció mòbil immediat (Taules 1, 4 i 5).

Una gran part de les seves despeses també les dedica a la compra d'armes. Si bé en el període de 2003-2007 estava en el lloc 69 del rànquing de compradors, l'any 2012 ha ascendit al 12è lloc. Entre les compres destaca la compra d'avions caça-bombarders F-16 del qui és el seu principal subministrador, Estats Units, per un import de 2.400 milions de dòlars, mentre va desestimar la compra d'avions Rafale a França, el seu aliat i subministrador tradicional. Aquest és un bon indicador de la penetració d'EUA en el nord d'Àfrica en substitució de França i altres països europeus, com el Regne Unit, Alemanya i Itàlia (Taula 14).

El Marroc és un país que, malgrat que manté l'ocupació del Sàhara Occidental, treu la millor nota del Nord d'Àfrica en l'Índex Global de Pau, situant-se en el 57è lloc a escala mundial. No obstant això, cal dir que en termes de desenvolupament humà ocupa un lloc bastant endarrerit i se situa en la banda baixa del rànquing, el 130è el 2012, empitjorant respecte a l'any 2002, que estava en el 125 del rànquing IDH (Taula 10).<sup>48</sup>

Després dels intents de cops d'estat els anys 1971 i 1972 perpetrats per militars del cercle proper al monarca, Hassan II, va aconseguir allunyar bona part de l'exèrcit dels centres de poder de Rabat i Casablanca amb la "Marxa Verda", també anomenada "Marxa Negra" per part dels sahrauís i l'ocupació del Sàhara Occidental. Així, bona part de les tropes marroquines es troben instal·lades als territoris ocupats on, a més, gaudeixen de privilegis econòmics i preus subvencionats que n'asseguren l'adhesió al règim. Segons la International Crisis Group, 130.000 soldats marroquins es troben destacats al sud per controlar la *berma* o mur, que s'estén al llarg d'uns 2.500 km i divideix els territoris controlats pel Marroc dels territoris controlats per Algèria i pel Polisario.<sup>49</sup>

### 8.5 MAURITÀNIA

Mauritània és un país poc rellevant en l'àmbit regional i amb una densitat de població molt baixa, ja que només compta amb 3,4 milions d'habitants per una superfície de més d'1.000.000 de km<sup>2</sup>. Malgrat que en termes reals la seva despesa militar és baixa, de 120 milions de dòlars, aquesta representava el 3,8% del seu PIB l'any 2009 (últimes dades disponibles), una de les més elevades de la regió que ens ocupa (Taules 4 i 5). Aquesta alta despesa militar fa de Mauritània,

48. PNUD (2013)

49. International Crisis Group (2007)

**Taula 14. Marroc**

Compres d'armes	En milions \$	Any	País venedor
121 Blindats de transport	50	2009/2011	EUA
80 Missils aire-aire		2011/2012	EUA
4 Avions coneixement aeri DB-110	88	2011	EUA
24 Caça-bombarders F-16 C	2.400	2011/2012	EUA
60 Bombes intel·ligents		2012 (Llicència)	EUA
24 Sistema electroòptic AAQ-33 Sniper	30	2011	EUA
30 Missils aire-aire llarga distància		2012	EUA
60 Canons propulsats		2012	EUA
24 Avions d'entrenament PC-9	185	2011/2012	EUA
162 Missils terra-aire		2010 (Llicència)	EUA
200 Tancs M-1A1 Abrams		2011 (Llicència)	EUA
1200 Vehicles blindats Vamtac	160 (€)	2007/2008	Espanya
10 Patrulleres		2008	Espanya
800 Camions transport militar		2008	Espanya
Recanvis avions	2,5 (€)	2010	Espanya
43 Canons autopropulsats 155mm		2008	Bèlgica
90 Transport blindat de personal	55	2009	Bèlgica
33 Blindats transport		2009	Bèlgica
12 Canons autopropulsats		2010	Xina
54 Blindats	220	2010	Xina
50 Bombes guiades AASM	350 (€)	2011	França
27 Avió Mirage MF-2000	350 (€)	2011	França
150 Missils aire-aire MICA	350 (€)	2011	França
14 Sistemes EO Damocles	350 (€)	2011	França
1 Fragata	470 (€)	2008 (Llicència)	França
35 Missils antivaixells		2012	França
30 Torpedes	300	2011/2012	França
50 Missils aire-aire distància curta		2011	França
4 Avions de transport	130 (€)	2011/2012	Itàlia
8 Artilleria naval		2011/2012	Itàlia
3 Fragates	510 (€)	2011/2012	Holanda
12 Sistema Mòbil AD	250	2005/2008	Rússia
200 Missils Superfície-Aire		2005/2008	Rússia

Font: Elaboració pròpia

**Mauritània se situa entre els països més empobrits del món**

**Taula 15. Mauritània**

Compres d'armes	En milions \$	Any	País venedor
1 Avió de transport C-212MP	3	2011	Espanya
70 Blindats de transport APC	12	2010	França
2 Avions Super Tucano	9	2012	Brasil
1 Avió PC-6 Turbo Porter	1	2012	Suïssa

Font: Elaboració pròpia

segons el criteri del PNUD de 1994, un país molt militaritzat i molt llastrat econòmicament per aquesta política, ja que dedica més PIB a l'exèrcit que a les polítiques de sanitat per a la seva població.

No és, doncs, d'estranyar que Mauritània se situï entre els països més empobrits del món i ocupi el lloc 155è en la banda de desenvolupament baix de l'IDH;<sup>50</sup> quelcom de similar li passa amb el GPI,<sup>51</sup> ja que ocupa el 122è (Taula 10).

**Des de la seva descolonització l'any 1960, Mauritània ha estat governada de manera intermitent per juntes militars**

Des de la seva descolonització l'any 1960, Mauritània ha estat governada de manera intermitent per juntes militars perpetuades a través de cops d'estat. Durant els anys 1970, el conflicte del Sàhara Occidental va desestabilitzar l'economia i la política mauritanes i va provocar el cop d'estat de 1979 contra el president Mokhtar Ould Daddah, a qui s'acusava d'haver provocat la crisi i embarcat el país en una guerra fratricida contra el Front Polisario. A més, el país encara té territoris sembrats de mines antipersona i antitanc, i oficialment té tres wilayas<sup>52</sup> en risc per mines herència del conflicte. Ara per ara, però, la posició del règim maurità pel que fa al Sàhara Occidental es manté en un complicat equilibri a causa de l'existència de tribus mauritanes que donen suport a un i altre bàndol.

Tot i que Mauritània ha abolit oficialment l'esclavatge en tres ocasions (1905, 1960 i 1981), aquest persisteix. Es calcula que encara més de 100.000 persones són esclaus. La jerarquia i maltractament contra les poblacions negres del país conforma un estament militar i un domini polític i econòmic de les poblacions mores. Aquest fet ja va ocasionar enfrontaments durant els anys 80 i va provocar deportacions massives de població *kewri* cap al Senegal, tot i el seu origen maurità, així com execucions i detencions arreu del país durant els anys 90.

L'elevada despesa militar del país explica i retroalimenta el paper fonamental que juga l'exèrcit, tan pel que fa a la seguretat de les fronteres – la raó principal oficial de tan elevada despesa-, com també en l'àmbit polític. Els militars han donat dos cops d'estat, el 2005 i el 2008. Avui, malgrat les promeses dels mateixos militars de convocar eleccions legislatives, continuen en el poder. Les Forces Armades estan compostes per 16.000 efectius, uns 4,5 soldats per mil habitants; i 5.000 paramilitars, dels quals 3.000 formen part de la Gendarmeria, i 2.000 de la Guàrdia Nacional, tots dos dependents del Ministeri de l'Interior (Taula 1).

**Tot i que Mauritània ha abolit oficialment l'esclavatge en tres ocasions (1905, 1960 i 1981), aquest persisteix**

Mauritània també es troba afectada per les xarxes jihadistes i criminals del Sahel i en el seu territori actuen diversos grups; el més conegut, el Grup Salafista per a la Predicació i el Combat, ha dut a terme atacs i segrestos de cooperants i turistes estrangers.

50. PNUD (2013)

51. *Global Peace Index 2013*

52. En català *wilaya* es pot traduir per governacions

## 8.6 TUNÍSIA

Ja des de la independència de Tunísia el 1957, l'avançada edat i deteriorat estat físic del primer president, Habib Bourguiba, va facilitar que aquest delegués moltes decisions en Zine el Abidine Ben Ali, aleshores cap de la policia secreta. Ben Ali fou designat primer ministre el 1985, i dos anys després dirigia un cop d'estat amb el suport de l'exèrcit, derrocant Bourguiba.

El règim de Zine Abd-dine Ben Ali va esforçar-se a mantenir l'exèrcit molt més aïllat del que és habitual a la zona. L'objectiu era disminuir el poder militar tant políticament com econòmicament per evitar possibles ingerències o amenaces de cop d'estat. Això va comportar un augment de la despesa en serveis secrets i de les milícies sota control del Ministeri d'Interior<sup>53</sup> ja que, tot i el poc poder de l'exèrcit, Tunísia era sota Ben Ali un dels països amb més restriccions en llibertats civils i polítiques de la regió.

Tunísia és el país que menys inverteix en despesa militar pel que fa al percentatge del seu PIB, (1,6% el 2012), amb una despesa total de 746 milions de dòlars, malgrat que ha tingut un creixement en els últims deu anys d'un 49%. Té unes Forces Armades relativament reduïdes i amb escasses compres d'armament (Taula 4 i 5) en comparació als seus veïns de la regió.

Les Forces Armades de Tunísia estan formades per 36.000 efectius, que representen una densitat de 3,4 efectius per cada mil habitants, l'exèrcit menys nombrós de la regió respecte de la seva població. A més disposa d'una força paramilitar de 12.000 membres, que formen part de la Guàrdia Nacional dependents del Ministeri de l'Interior (Taula 1).<sup>54</sup>

L'Estat tunisià sempre ha donat més importància a l'educació i la sanitat, amb una despesa del 6,8% el 2003 o 6,2% el 2010, molt per sobre de l'1,6% dedicat a la despesa militar. Això fa que tingui una posició mitjana en el rànquing de l'IDH, el lloc 94.<sup>55</sup> En el GPI de pau també ocupa un lloc mitjà, el 77è (Taula 10).

Sense amenaces externes importants i poc beneficiat per la cleptocràcia de Ben Ali, l'aïllament de l'exèrcit explicaria la poca lleialtat de les Forces Armades al règim durant les revoltes iniciades a final del 2010, que van dur a la caiguda del règim i finalment a l'establiment d'un govern civil escollit en eleccions lliures. En les revoltes de gener de 2011, l'exèrcit va desobeir les ordres de dissoldre les manifestacions i disparar contra els manifestants i es va posicionar a favor dels opositors, contràriament al que ha passat en d'altres països. El cap de les Forces Armades, el general Rachid Ammar, va esdevenir amb aquesta decisió un personatge popular entre els tunisians, contribuint després de la caiguda del règim a la detenció de càrrecs de les forces de seguretat i proclamant-se "el garant de la revolució". De moment, però, en l'etapa de transició política, no sembla que l'exèrcit hagi adquirit major importància, tot i que la lluita contra el terrorisme en augment al sud del país podria de nou originar un canvi de tendència pel que fa a la despesa i al paper de l'exèrcit.

Tunísia, com la resta de països del Magrib, tampoc està lliure de la presència de grups jihadistes. A l'oest del país, a les muntanyes de Chaambi, lloc desèrtic i de difícil accés, actua un grup que no supera el centenar de membres denominat Partidarios de la Sharia (Ansar al Sharia), als quals l'exèrcit tunisià combat però que no ha pogut eradicar. El cap d'aquest grupuscle, Abu Yyad, se li atribueix l'atac a l'ambaixada dels EUA a Bengasi (Líbia), on va morir l'ambaixador americà.

53. IISS (2013:353)

54. IISS (2013)

55. PNUD (2013)

**L'Estat tunisià sempre ha donat més importància a l'educació i la sanitat**

**Tunísia, com la resta de països del Magrib, tampoc està lliure de la presència de grups jihadistes**



**Taula 16. Tunísia**

Compres d'armes	En milions \$	Any	País venedor
10 Helicòpters Bell - 205	17	2008/2011	EUA
2 Avions de transport Hércules		2010 (Llicència)	EUA

Font: Elaboració pròpia

**Altes taxes d'atur i de precarietat laboral, unides a un descontentament generalitzat de la població enfront la corrupció, abonen el terreny per a les revoltes massives**

## 9. REVOLTES AL NORD D'ÀFRICA

Les revoltes, encara no finalitzades, han convulsat tots els països del Nord d'Àfrica i del Pròxim Orient. Les poblacions de la regió s'han alçat reclamant llibertats democràtiques, canvis socials i econòmics per alliberar-se dels règims autocràtics que els oprimeixen. Des de l'inici del 2011 fins ara, més de tres anys de revoltes, transicions i canvis han sacsejat els països del Nord d'Àfrica. Amb l'èxit fulminant de la revolta inicial a Tunísia, les protestes organitzades al Marroc, Líbia, Egipte o Algèria adquireixen també més dimensió i rellevància, convertint-se en multitudinàries i ampliant les seves demandes. L'onada aconsegueix no solament fer caure governs sinó sacsejar les nocions i els principis bàsics dels estats nacionals.

Les protestes, que comparteixen en molts dels països unes causes estructurals similars, presenten també les seves particularitats en cada país i per tant les formes en què s'han desenvolupat els esdeveniments i els resultats a mig termini també difereixen. És innegable, però, que una onada d'esperança es va estendre al llarg de la regió.

La situació econòmica en procés de degradació, amb altes taxes d'atur i de precarietat laboral, unides a un descontentament generalitzat de la població enfront la corrupció, el nepotisme i la brutalitat dels règims, adobava el terreny per a les revoltes massives. Revoltes i protestes s'han succeït en el nord d'Àfrica i més enllà al llarg de la història, sovint esperonades per les pujades de preu d'aliments bàsics i per les precàries condicions socio-econòmiques. La diferència de les revoltes de principi de 2011 és que aquestes van aconseguir a Tunísia i Egipte una quantitat important d'actors socials entorn d'un projecte comú d'oposició, almenys en els inicis.

En aquests darrers anys hi ha hagut, doncs, tres canvis de règim -Tunísia, Líbia i Egipte-, una reforma constitucional limitada -el Marroc- i dos països com Algèria i Mauritània que, tot i haver conegut protestes, no han avançat gaire, per no dir gens, en la democratització dels seus respectius règims. Amb la incertesa i les tensions que estan vivint països en transició política com Tunísia, Líbia o Egipte, el paper que l'exèrcit jugarà en els nous estats també entra en el debat, i les relacions diplomàtiques i els conflictes regionals adquireixen noves dimensions.

A escala econòmica, un primer impacte negatiu i desestabilitzador inevitable ha acompanyat les revoltes. A més, però, les condicions socioeconòmiques de partida no han estat abordades en la majoria dels països, i la corrupció, la inflació, la manca d'oportunitats laborals i les desigualtats no han conegut millores ni polítiques estructurals de profunditat a cap dels països de la regió.<sup>56</sup>

La intervenció o no de les Forces Armades a les revoltes de 2011 s'explica en cada cas per una varietat de factors, des de la rellevància i la capacitat de decisió de l'exèrcit en l'esfera política, a la percepció de la població envers l'exèrcit i el tradicional paper que juga. El factor més important, però, que determina el posicionament de les forces armades és el càlcul estratègic que aquestes realitzen

56. Consulte Achy, L. (2013)

**En aquests darrers anys hi ha hagut tres canvis de règim: Tunísia, Líbia i Egipte**



per als seus propis interessos. Es tracta, doncs, d'una decisió estratègica sobre la conveniència o no de protegir el règim (Taula 17).

**Taula 17. Rol de les Forces Armades en les Revoltes de 2011**

País	Revoltes	Rol de l'exèrcit
Algèria	Coordinació pel Canvi Democràtic i d'altres protestes arreu del país	L'exèrcit domina la vida política i es troba desplegat per tot el territori donat l'estat d'emergència vigent. Durant les protestes intervé juntament amb les forces de seguretat. Actualment es manté desplegat a la capital, Alger, on les manifestacions o protestes estan totalment prohibides
Egipte	25 gener	Es declara "a favor de les revoltes", assumeix el poder quan marxa Mubarak a través del Consell Suprem de les Forces Armades
Líbia	Febrer	Les Forces Armades es troben dividides i es produeixen defeccions quan aquestes reprimeixen les protestes i s'enfronten posteriorment amb milícies armades rebels
Marroc	Moviment 20 Febrer	No intervé. El règim no es veu amenaçat
Mauritània	Diverses, Moviment de Joves 25 de Febrer, etc.	Intervé la policia
Tunísia		L'exèrcit desobeïx ordres i no reprimeix les protestes

Font: Elaboració pròpia

Com argumenta Steiman, *si el lideratge militar veia com indispensable la supervivència del règim per a la seva pròpia supervivència, aleshores escollia l'ús de la força repressiva contra les protestes*.<sup>57</sup> En el cas d'Egipte i Tunísia, doncs, l'exèrcit no va intervenir en la repressió immediata de les protestes, deixant que les odiades forces de seguretat i policials realitzessin aquest paper. La intervenció política, però, de l'exèrcit a Egipte va ser decisiva per a l'evolució dels esdeveniments i, posteriorment, aquest ha demostrat no tenir especial reticència a reprimir violentament protestes de la població egípcia.

### L'evolució de les revoltes

El 14 de gener de 2011, Zineabiddine Ben Ali, el president que havia governat Tunísia amb mà de ferro durant 14 anys, va fugir del país per exiliar-se a l'Aràbia Saudita. La seva escapada es produïa després de setmanes de pressió popular als carrers. Des de les protestes a la regió minera de Gafsa al suïcidi desesperat de Mohamed Bouazizi, un venedor de carrer sotmès a l'arbitrarietat i menyspreu policial, les demandes de justícia social i contra la corrupció havien evolucionat cap a un clam pel canvi de règim.

Del febrer fins al novembre del 2011 es va establir l'estat d'emergència. El mes de març finalment es dissolia el partit de Ben Ali, l'RCD (Agrupament Constitucional Democràtic, per les seves sigles en francès) i s'eliminaven la majoria dels membres del partit encara presents en les estructures de l'Estat. El 23 d'octubre de 2011, es van dur a terme les eleccions per a una Assemblea Constituent, on el partit Ennahda, amb una ideologia d'islam polític, se situava com a principal guanyador. Després de mesos d'inestabilitat provocada per l'ascens del salafisme als carrers i per la pressió de l'oposició laica, i sobretot després de l'assassinat de dos dirigents polítics de l'oposició, Chokri Belaïd i Mohamed Brahmi, el Govern ha estat dissolt en favor d'una formació tecnòcrata que mena el país cap a unes noves eleccions després de dos anys de govern d'Ennahda. Al gener del 2014, finalment s'aprovà una nova Constitució.

**«Si el lideratge militar veia com indispensable la supervivència del règim per a la seva pròpia supervivència, aleshores escollia l'ús de la força repressiva contra les protestes»  
(Steiman)**

57. Steiman, D. (2012)

**Quan els militars es van negar a obeir Mubarak i desallotjar els manifestants que demanaven acabar amb la dictadura, la revolució no violenta havia triomfat**

A Egipte, les protestes van galvanitzar el dia 25 de gener, on, amb motiu del Dia Nacional de la Policia, multitud de col·lectius, de ciutadans i ciutadanes sortien al carrer per protestar contra la brutalitat policial, la corrupció i l'estat d'emergència en vigor des de l'assassinat del president Anuar Sadat l'any 1981. Se succeïren vagues, manifestacions i l'ocupació permanent de la cèntrica plaça Tahrir a El Caire. La lluita de força entre els carrers en estat de revolta i els poc convincts gestos del poder se succeí fins al dia 11 de febrer, en què s'anunciava la dimissió de Hosni Mubarak i la transferència del poder al Consell Suprem de les Forces Armades (CSFA).

Cal ressaltar el fet que entre els joves del moviment ciutadà que va prendre la plaça de Tahrir i que va acabar amb el dictador Mubarak hi havia idees innovadores i revolucionàries: les de la noviolència.<sup>58</sup> Així ho van explicar alguns dels joves universitaris protagonistes de la plaça Tahrir que havien tingut accés als textos i manuals de Gene Sharp,<sup>59</sup> màxim teòric de la idea gandhiana de la noviolència. Idees que van predominar entre els concentrats a la plaça Tahrir, consistents a aplicar els mètodes de lluita política no violenta, la desobediència i la resistència pacífica, sota l'argument que la desproporció en la capacitat de l'ús de la força de la policia i l'exèrcit era tal que feia molt més eficaç utilitzar mètodes pacífics que aconseguirien major acceptació entre la població. Així, quan els militars es van negar a obeir Mubarak i desallotjar els manifestants que demanaven acabar amb la dictadura, la revolució no violenta havia triomfat.

Tot i l'entorn i l'origen militar de Hosni Mubarak, en els darrers anys, el president egipci s'havia anat distanciant de l'estament militar per envoltar-se d'aliats polítics civils capitalistes, preparant el terreny a una possible successió per al seu fill Gamel Mubarak. Aquesta estratègia sembla no haver estat ben acollida entre alguns dels entorns militars, fet que explicaria els esdeveniments de la Revolució del 25 de Gener en què el mateix exèrcit, esperonat pel carrer egipci van forçar la dimissió i detenció de Mubarak i els seus fills.

La transició va ser liderada per les Forces Armades, tot i les nombroses denúncies de violacions de drets humans per part de molts opositors. La fi dels judicis militars a civils i activistes, per exemple, és una de les demandes dels opositors. Finalment el CSFA va lliurar el poder formal després d'unes eleccions legislatives i presidencials que confirmaren el pes dels Germans Musulmans com a força política principal al país a través del seu partit Llibertat i Justícia. El 24 de juny de 2012 Mohamed Morsi era escollit primer president electe d'Egipte. L'exèrcit, però, va seguir mantenint-se com un dels actors fonamentals del país, com hem vist al llarg d'aquest informe.

El nou govern islamista de Mohamed Morsi, només arribat al Govern, va iniciar una deriva autoritària i conservadora amb l'oposició creixent de bona part de la societat civil, que havia participat activament en la revolució; també de la resta de partits de l'arc parlamentari. Això va ser degut, per una part, a una reforma de la Constitució, que sense consens amb l'oposició atorgava al president Morsi poders especials; també per la creixent islamització d'un Estat que presumia de laïc en detriment de la resta de confessions i un codi de família que feia retrocedir els drets de les dones. Aquests fets van anar acompanyats d'un deteriorament de l'economia (alta inflació, augment del deute, carestia de productes bàsics, talls d'energia...), que va generar una allau de descontentament amb milions de persones mobilitzant-se en contra del govern de Morsi.

Així, després d'enfrontaments i una massiva manifestació a Tahrir contra el govern de Morsi, les forces armades, encapçalades per l'antic aliat de Morsi a l'exèrcit, Abdel Fattah al Sisi, van arrestar el 3 de juliol del 2013 el president electe i

58. Sense separació atès que es tracta d'un concepte ideològic encunyat pels seus seguidors.

59. Per a més informació consulteu: Sharp, Gene, director de l'Albert Einstein Institution (Boston, EUA) en: <http://www.aeinstein.org/>

**L'exèrcit, però, va seguir mantenint-se com un dels actors fonamentals del país, com hem vist al llarg d'aquest informe**

**El cop d'estat es duia a terme amb el pretext d'avortar un procés de radicalització perillós per al país**

dissolgueren el Parlament amb el suport de bona part de l'oposició política laica. El cop d'estat es duia a terme amb el pretext d'avortar un procés de radicalització perillós per al país i de dur a terme simplement el que la població demanava des del carrer. Des de juliol del 2013, però, l'organització dels Germans Musulmans ha estat il·legalitzada, més de 15.000 persones properes a la confraria han estat detingudes, així com activistes laics i d'altres tendències, i més de 1.400 persones han mort en els enfrontaments amb les forces de seguretat egípcies.<sup>60</sup> La segona constitució en menys de dos anys ha estat votada en referèndum el 14 i 15 de gener de 2014, confirmant de nou el poder i el pes de l'exèrcit egipci en l'evolució del país. Les forces armades, per exemple, es reserven el dret de veto en la designació del ministre de defensa i podran seguir gaudint de jutjar civils en tribunals militars tancats.<sup>61</sup>

Egipte ha començat una espiral de violència similar a la que va patir Algèria el 1992 i que pot incendiar el país. Ja s'han produït diversos atacs terroristes contra interessos governamentals, al Sinaí i en altres llocs del país, per part de grups armats jihadistes, com el d'inspiració d'Al-Qaeda que ha reivindicat els darrers atemptats, Ansar Beit al Maqdis.

En el cas de Líbia, com ja s'ha comentat anteriorment, les revoltes populars sorgiren el mes de febrer del 2011, localitzades inicialment a Bengazi, segona ciutat del país i capital de la regió cirenaica. En contrast amb la passivitat que la comunitat internacional havia demostrat enfront de la repressió dels règims tunisians o l'egipci, la repressió per part del règim de Gaddafi va esperonar amb celeritat l'aprovació de la Resolució 1973 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides, segons la qual s'establí sobre Líbia una zona d'exclusió aèria que pretenia evitar futures represàlies de les forces del règim libi contra els manifestants. A la pràctica, però, una coalició internacional liderada per França va donar suport a la insurrecció armada que acabaria amb la Jamahiryia instaurada per Muammar Gaddafi. La transició cap a una nova Líbia amb una democràcia representativa de tall occidental encara està incompleta i el país encara es troba amb una gran inestabilitat política i inseguretat causada per l'existència de grups armats tribals en competició pel poder, així com per la insurgència de grups jihadistes.

De l'anàlisi posterior al derrocament del règim de Gaddafi es poden treure diferents conclusions. Recordem que les resolucions de l'ONU instaven a protegir la població a través d'una exclusió aèria que dificultés els bombardejos i represàlies del règim. Però la intervenció de l'OTAN no va impedir una guerra civil que va provocar entre 15.000 i 30.000 morts (segons les fonts). Els atacs aeris, destinats a tancar l'espai aeri libi, van sobrepassar el mandat de l'ONU, donant suport a les forces rebels, atacant les forces de Gaddafi, bombardejant infraestructures i instal·lacions civils, amb efectes col·laterals indesitjables (mort de civils). És a dir, la coalició internacional mai va jugar un paper neutral, això s'evidencia amb l'incompliment de l'embargament d'armes. Des del primer moment els rebels van rebre armaments des de la frontera amb Egipte sense que la coalició ho impedís. Més endavant alguns dels països membres de la coalició van enviar armes i assessors militars i polítics als rebels, amb França al capdavant, però també Itàlia o els EUA.

El resultat final no podia ser més negatiu: incompliment de les resolucions de l'ONU a causa del suport explícit als rebels que lluitaven per accedir al poder. Aquesta és una greu infracció de la Carta de Nacions Unides que prohibeix explícitament intervenir en un estat per ajudar una facció rebel. Per altra banda, després de l'enderrocament del règim de Gaddafi, Líbia és un país desestructurat on es produeixen constants atacs entre faccions enfrontades. Gaddafi havia repartit moltes armes entre els seus seguidors i, per altra banda, els grups i clans

**Egipte ha començat una espiral de violència similar a la que va patir Algèria el 1992**

**Líbia és un país desestructurat on es produeixen constants atacs entre faccions enfrontades. Avui es calcula que més de cent brigades armades actuen de forma autònoma i que poden agrupar a 215.000 milicians**

60. Segons un informe d'Amnistia Internacional (2014b)

61. Vegeu la campanya internacional No to Military Trials for Civilians

**A Algèria, l'estat d'emergència, en vigor des del 1992 i prolongat periòdicament sota l'amenaça de terrorisme, proporcionava al règim algerià prerrogatives especials**

contraris a Gaddafi havien estat armats des de l'exterior. Avui es calcula que més de cent brigades armades actuen de forma autònoma i que poden agrupar a 215.000 milicians.<sup>62</sup> Les lluites pel poder, l'existència encara de milícies progadafistes, així com l'arribada de nous combatents d'AQMI fugint de l'operació Serval a Mali, han provocat un país en caos on la transició cap a la democratització i pacificació sembla perillar quotidianament.

A Algèria, l'estat d'emergència, en vigor des del 1992 i prolongat periòdicament sota l'amenaça de terrorisme, proporcionava al règim algerià prerrogatives especials que restringien les llibertats polítiques i civils dels algerians. Amb les protestes del 2011, el president Abdelaziz Bouteflika va anul·lar l'estat d'emergència, a més d'anunciar beneficis econòmics, augments salarials i d'altres mesures per paliar les protestes que se succeïen a diversos punts del país. Al mateix temps, però, la fi de l'estat d'emergència no ha suposat una millora de les llibertats dels algerians, ja que s'ha efectuat paral·lelament amb l'aprovació de lleis d'associació restrictives i amb la continua repressió d'activistes i manifestants.

La proximitat a les presidencials algerianes el 2014, en què Bouteflika podria tornar a presentar-se per quarta vegada tot i la seva absència en la vida política i el seu delicat estat de salut, mostren com l'exèrcit algerià no aconsegueix superar la gerontocràcia deutora encara de la guerra d'independència. Per altra banda, l'oposició política i civil no ha aconseguit tampoc refer-se de la guerra civil que tanta divisió i suspicàcia va generar entre la població i les forces democràtiques.

Al Marroc, l'anomenat Moviment 20 de Febrer sorgí inicialment d'activistes joves i compromesos amb els drets humans i la democratització i obertura del règim alauita. Amb la integració, però, del popular moviment sufí d'Adl wal Ihsane (Justícia i Caritat), el seguiment i amplitud de les protestes va augmentar, tot i que les diferències de plantejament entre els diversos corrents opositors van acabar duent a la ruptura del moviment i a una disminució de la força opositora davant del règim. Això no obstant, la pressió als carrers, unida als aires de canvi que assolaven la regió, va dur a una estratègia de "pastanaga i bastó" basada en una reforma constitucional limitada i a una repressió que cercava la divisió interna de l'oposició així com l'estigmatització dels crítics amb el règim.

Finalment cal esmentar les manifestacions a Mauritània, esperonades per l'onada viscuda a la resta dels països de la regió. Tot i que les manifestacions i protestes no adquiriren unes grans dimensions, van tenir lloc arreu del país i van formular demandes econòmiques o de serveis bàsics, però també, i sobretot, a través del moviment de joves de la Coordinadora del 25 de Febrer, i també altres demandes polítiques, com la no-intervenció dels militars en els afers polítics.<sup>63</sup>

## 10. CONCLUSIONS

Com hem vist en aquest treball, el paper del l'estament militar no és tradicionalment el mateix en els sis països que ens ocupen. També per això el posicionament de les Forces Armades davant de les revoltes de 2011 ha estat molt diferent en cada país. Al Marroc, l'exèrcit no intervé en les revoltes esperonades pel Moviment 20 de Febrer, tot i que aquestes mai no esdevenen amenaces serioses per al règim alauita. A Algèria, el seu rol és repressiu al costat de la policia i dels serveis secrets, i també a Mauritània. A Tunísia, l'exèrcit es posiciona a favor de les revoltes assumint el poder interí i garantint una transició que encara no ha finalitzat. A Egipte, el Consell Superior de les Forces Armades es posiciona també ràpidament a favor de la revolta, lidera una transició ambigua i, després d'un any de govern civil reprèn el poder i inicia una nova onada de repressió i

**El posicionament de les forces armades davant de les revoltes de 2011 ha estat molt diferent en cada país**

62. Haddad, S. (2013)

63. Ould Khattat, M. (2011)

control rere una nova façana de democràcia dèbil i mantenint les xarxes de poder de l'era Mubarak gairebé intactes.

Un dels resultats evidents dels canvis i revoltes esdevinguts els darrers anys és l'ascens democràtic de l'Islam polític. Està per veure si aquest Islam polític a Tunísia i el Marroc es converteix en un actor en l'alternança de poder, desactivant així cert discurs alarmista alhora que desgastant amb l'exercici del poder el popular eslògan "l'Islam és la solució" d'Ennahda a Tunísia, Justícia i Desenvolupament al Marroc i també de l'injuriat i perseguit Justícia i Llibertat a Egipte.

En aquestes transicions i canvis a la regió caldrà veure com se situen els moviments laics i com es reconfiguren, mentre que alguns segueixen amb un discurs antiislamista poc atractiu per a la gran majoria de la població i s'alineen amb uns models autoritaris davant de l'amenaça de l'islamisme. S'evidencia també un ampli moviment de la societat civil, que lluita contra la preponderància de l'exèrcit en la vida política i econòmica en el cas d'Egipte o d'Algèria. Al Marroc les aliances civils i polítiques generades en el marc del Moviment 20 de Febrer evidencien una complexitat de la vida política capaç de superar la dicotomia islamisme-laïcisme. Un debat més profund sobre els objectius socioeconòmics de la població es comença a perfilar.

El paper de la Unió Europea i dels països veïns és doncs fonamental a l'hora de donar suport a iniciatives civils que se situïn més enllà de la simplista dicotomia islamisme-laïcisme, i que no caiguin en l'estanc discurs de l'amenaça islamista, criminalitzada amb la "lluita contra el terrorisme", argument tan utilitzat pels règims autoritaris de la regió fins ara i de nou a Egipte en els darrers mesos.

La reacció tant de la Unió Europea com dels EUA després del cop d'estat del 3 de juliol de 2013 a Egipte no fan albirar, però, canvis substancials ni polítiques coratjoses de les potències internacionals que facilitin avenços democràtics a la regió.

També és preocupant la proliferació d'una amalgama de grups armats, des de salafistes a jihadistes, que s'han beneficiat de la inestabilitat política de la regió, de la proliferació d'armes, així com de les renovades rivalitats entre les potències regionals que pretenen jugar un paper en els esdeveniments a través del finançament de certs grups.<sup>64</sup> La violència i destrucció que això ha generat, especialment a Líbia, però també a Tunísia o al Sinaí egipci, són un obstacle que dificulta els ja dèbils i difícils processos de transició a la regió.

Un altre aspecte important respecte de l'evolució de les revoltes i conflictes interns té a veure amb l'arribada d'armament a la regió. La UE havia aprovat el 2008 una Posició Comuna (PC) que regulava les exportacions d'armes, amb l'objectiu d'impedir les transferències d'aquest material a determinats països en funció de vuit criteris (veure Annex):: compliment dels acords internacionals sobre aquesta matèria (embargaments); violacions dels drets humans; existència d'un conflicte armat; preservar l'estabilitat regional; que afecti la seguretat nacional d'un estat membre de la UE; relació o suport al terrorisme; desviació de les armes cap a tercers països; que no dificulti el desenvolupament humà (sanitat i educació) de la població. És evident que no hi cap dels sis països de la regió que reuneixi condicions perquè rebin armes o ajut militar de la UE. En canvi tots ells n'han rebut.

La deficient aplicació de la PC per part dels països de la UE està originada per la falta d'una normativa que clarifiqui cadascun dels vuit criteris. A la practica cada país fa una lectura de la PC segons els seus interessos comercials o de política exterior. Aquest és el cas de l'Estat espanyol, que té una llei de comerç d'armes que incorpora la PC, però que no evita algunes exportacions encara que estiguin en contradicció amb l'esperit de la PC. És per tant urgent desenvolupar aquesta

64. Ens referim en concret a l'Àrabia Saudita i l'Iran.

**Un dels resultats evidents dels canvis i revoltes esdevinguts els darrers anys és l'ascens democràtic de l'Islam polític**

**En aquestes transicions i canvis a la regió caldrà veure com se situen els moviments laics**

**La reacció tant de la Unió Europea com dels EUA després del cop d'estat del 3 de juliol de 2013 a Egipte no fan albirar, però, canvis substancials. També és preocupant la proliferació d'una amalgama de grups armats, des de salafistes a jihadistes,**



## Ni les potències dels EUA, Rússia, la Xina o els països de la UE haurien de lamentar o sorprendre's dels conflictes que pateixen els sis països

normativa per impedir que les armes europees arribin a països on, com en els casos que ens ocupen, violen els principis que la PC pretén salvaguardar.

Així, doncs, ni les potències dels EUA, Rússia, la Xina o els països de la UE haurien de lamentar o sorprendre's dels conflictes que pateixen els sis països, perquè ells són corresponsables de la repressió que aquests governs han infringit en les seves poblacions; també dels conflictes armats interns, perquè ells han armat alguna de les parts. Fins i tot són corresponsables del terrorisme jihadista, perquè no cal oblidar que els primers mujahidins que van sorgir per anar a lluitar a la guerra d'Afganistan a principi de 1980 contra la invasió soviètica van ser armats pels EUA i Israel i, en retornar al seus països d'origen, van continuar la seva croada islamista i van passar a formar part dels grups armats jihadistes per instaurar estats confessionals islàmics.

Un element a destacar és que, de fet, tots els canvis de règim originats amb les revoltes havien donat en un primer moment el govern de l'estat a líders civils, quan el 2010, cinc dels set caps d'estat de la regió formaven part de la casta militar. En el cas d'Egipte, això ha estat així des del 30 de juny del 2012 fins al 3 de juliol del 2013, en què el General Abdel-Fattah Al Sissi ha restituit el poder de l'estat *profund* militar rere l'establiment d'un govern civil interí.

Al llarg del nostre informe, trobem una clara correlació entre els recursos que els estats destinen a les seves forces armades (Vegeu Capítol 5) i la capacitat d'influència de l'estament militar en la vida política. Aquesta correlació podria semblar òbvia, però també ens hauria de dur a reflexionar sobre les estratègies que les forces democràtiques d'aquests països han d'adoptar per tal de disminuir el poder polític dels exèrcits, tot i el gran repte que això suposa. L'exemple més evident d'aquesta lluita pel poder el trobem en els esdeveniments que encara se succeeixen a Egipte. En aquest sentit, la democratització hauria d'anar en paral·lel amb la disminució de la militarització dels estats.

Amb les dades analitzades, i amb la recent contrarevolució esdevinguda a Egipte, és evident que una disminució del militarisme al Nord d'Àfrica ha d'anar acompanyada no només de decisions polítiques i canvis profunds en l'estructura política, sinó també en l'estructura i situació econòmica dels estats. En concret, i com hem vist, a Algèria i Egipte, l'important pes que l'exèrcit manté en la vida econòmica del país dificulta enormement un canvi de tendència cap a una desmilitarització de la vida política.

## 11. BIBLIOGRAFIA

- Achy, L. (2013) *Economic Dynamics of the Arab Countries in Turbulence*, Italian Institute for International Political Studies (ISPI). Disponible en: [http://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/analysis\\_207\\_2013.pdf](http://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/analysis_207_2013.pdf)
- Amnistia Internacional (2014a) *Egypt: Roadmap to repression: No end in sight for human rights violations*. Disponible en: <http://www.amnesty.org/en/library/info/MDE12/005/2014/en>
- Amnistia Internacional (2014b) *Egypt three years on, wide-scale repression continues unabated*. Disponible en: <http://www.amnesty.org/en/news/egypt-three-years-wide-scale-repression-continues-unabated-2014-01-23>
- Billion, D. (2013) «Répression en Egypte : une nouvelle étape du processus révolutionnaire?», *Affaires-strategiques.info*, 02/09/2013 <http://www.affaires-strategiques.info/spip.php?article8546>



- Bouhmouch, N. (2014) «The Tindouf Refugee Camps: A Moroccan Reflections», *Jadaliyya*, 15/01/2014. Disponible en: [http://www.jadaliyya.com/pages/index/16032/the-tindouf-refugee-camps\\_a-moroccan%E2%80%99s-reflections](http://www.jadaliyya.com/pages/index/16032/the-tindouf-refugee-camps_a-moroccan%E2%80%99s-reflections)
- Calvo, J. (2011) «¿Quién le vende armas a Gadafi?», *Público.es*, 24/02/2011. Disponible en: <http://blogs.publico.es/altermundista/403/%C2%BFquien-le-vende-armas-a-gadafi/>
- Cembrero, I. (2014) «Los drones surcan los cielos del Magreb en busca de terroristas», *El País*, 26/01/2014. Disponible en: [http://internacional.elpais.com/internacional/2014/01/25/actualidad/1390655465\\_185538.html](http://internacional.elpais.com/internacional/2014/01/25/actualidad/1390655465_185538.html)
- Cembrero, I i González, M (2007) «España vende a Rabat 1.200 blindados como los usados en Afganistán», *El País*, 06/02/2007. Disponible en: [http://elpais.com/diario/2007/02/06/espana/1170716414\\_850215.html](http://elpais.com/diario/2007/02/06/espana/1170716414_850215.html)
- Consejo de Ministros, Acuerdo de 18/01/2008. Disponible en: [http://www.lamoncloa.gob.es/consejodeministros/referencias/\\_2008/refc20080118.htm#Material](http://www.lamoncloa.gob.es/consejodeministros/referencias/_2008/refc20080118.htm#Material)
- Font, T. i Benítez, F. (2011) *Informe núm. 9: El controvertit comerç d'armes espanyol 2001-2010*. Centre Delàs d'Estudis per la Pau. Disponible en: [http://www.centredelas.org/images/stories/adjunts/804\\_informe9\\_cas.pdf](http://www.centredelas.org/images/stories/adjunts/804_informe9_cas.pdf)
- Font, T. i Benítez, F. (2010) *Informe núm. 6: Exportacions espanyoles d'armament 1999-2008*, Centre Delàs d'Estudis per la Pau. Disponible en: [http://www.centredelas.org/images/stories/adjunts/600\\_inf6\\_cas\\_web.pdf](http://www.centredelas.org/images/stories/adjunts/600_inf6_cas_web.pdf)
- Font, T.; Melero, E. i Simarro, C. (2013a) *Informe nº 18: Exportacions espanyoles d'armament 2003-2012*, Centre Delàs d'Estudis per la Pau. Disponible en: [http://www.centredelas.org/images/stories/informes/informe18\\_cas\\_web.pdf](http://www.centredelas.org/images/stories/informes/informe18_cas_web.pdf)
- Font, T.; Melero, E. i Simarro, C. (2013b) *Informe nº 15: Exportacions espanyoles d'armament 2002-2011*, Centre Delàs d'Estudis per la Pau. Disponible en: [http://www.centredelas.org/images/stories/informes/informe15\\_cas.pdf](http://www.centredelas.org/images/stories/informes/informe15_cas.pdf)
- Global Peace Index 2013 (2013) *Institute for Economics and Peace*. Disponible en: <http://economicsandpeace.org/research/iep-indices-data/global-peace-index>
- Gómez, L. (2013) «Egipto, represión y constitución», *El País*, 28/12/2013. Disponible en: [http://elpais.com/elpais/2013/12/19/opinion/1387448357\\_772808.html](http://elpais.com/elpais/2013/12/19/opinion/1387448357_772808.html)
- González, M. (2014) «EEUU pide prorrogar y ampliar su fuerza para África en Morón», *El País*, 19/01/2014. Disponible en: [http://politica.elpais.com/politica/2014/01/19/actualidad/1390163405\\_534917.html](http://politica.elpais.com/politica/2014/01/19/actualidad/1390163405_534917.html)
- González, M. (2013) «España desbloquea la venta de aviones militares a Egipto», *El País*, 06/10/2013. Disponible en: [http://politica.elpais.com/politica/2013/10/06/actualidad/1381083765\\_815343.html](http://politica.elpais.com/politica/2013/10/06/actualidad/1381083765_815343.html)
- Haddad, S. (2013) «Libye: nationalisation problématique et ordre milicien», *Moyen-Orient* nº 17, Gener-Març 2013, pp. 40-45.
- Heildeberg Institute for International Conflict Research. Database Kosimo. Disponible en: <http://www.hiik.de/en/index.html>

- ICBL & CMC (2012) «Morocco», *Landmine & Cluster Munition Monitor*. Disponible en: [http://www.the-monitor.org/index.php/cp/display/region\\_profiles/theme/2858](http://www.the-monitor.org/index.php/cp/display/region_profiles/theme/2858)
- IISS (2013) *The Military Balance 2013*, Routledge.
- International Crisis Group (ICG, 2007) «Western Sahara: The Cost of the Conflict», *Crisis Group Middle East/North Africa Report N°65, 11/06/2007*. Disponible en: [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/North%20Africa/Western%20Sahara/65\\_western\\_sahara\\_\\_\\_the\\_cost\\_of\\_the\\_conflict.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/North%20Africa/Western%20Sahara/65_western_sahara___the_cost_of_the_conflict.pdf)
- Ould Khattat, M. (2011) «Les manifestations incitent la Mauritanie au dialogue», *Magharebia*, 25/03/11. Disponible en: <http://magharebia.com/fr/articles/awi/features/2011/03/25/feature-02>
- PNUD (2013) *Informe sobre Desarrollo Humano 2013 - El ascenso del Sur: progreso humano en un mundo diverso*, Naciones Unidas. Disponible en: <http://www.undp.org/content/undp/es/home/librarypage/hdr/human-development-report-2013/>
- SIPRI (Diversos años), *Sipri Yearbook*, Oxford University Press. Disponible en: <http://www.sipri.org/yearbook>
- Steiman, D. (2012) «Military Decision-Making during the Arab Spring», *Muftah*, 29/05/2012. Disponible en: <http://muftah.org/military-decision-making-during-the-arab-spring/>
- United Nations Statistics Division (UNSD, 2013) *Energy Statistics Yearbook 2010*, United Nations. Disponible en: <http://unstats.un.org/UNSD/energy/yearbook/default.htm>
- Uppsala Conflict Data Program, Uppsala University. Disponible en: <http://www.pcr.uu.se/research/UCDP/>
- US Department of State, Archive Office of Counterterrorism.
- Vranckx, A., Slijper, F. i Isbister, R. (2011) *Lessons from MENA*, Academia Press. Disponible en: <http://www.psw.ugent.be/crg/publications/bb2withhyperlinks.pdf>

# ANNEX

## **POSICIÓ COMUNA 2008/944/PESC DEL CONSELL DE LA UNIÓ EUROPEA, de 8 de desembre de 2008, per la qual es defineixen les normes comunes que regeixen el control de les exportacions de tecnologia i equips militars**

### **Article 2 – Criteris<sup>1</sup>**

1. Criteri 1: Respecte pels compromisos i obligacions internacionals dels Estats membres, en particular les sancions adoptades pel Consell de Seguretat de les Nacions Unides o la Unió Europea, els acords de no proliferació i sobre altres temes, així com altres obligacions internacionals

2. Criteri 2: Respecte dels drets humans al país de destinació final i respecte del Dret internacional humanitari per part d'aquest país

3. Criteri 3: Situació interna del país de destinació final, en relació amb l'existència de tensions o conflictes armats

Els Estats membres denegaran les llicències d'exportació de tecnologia o equips militars que provoquin o perllonguin conflictes armats o que agreugin tensions o conflictes existents al país de destinació final

4. Criteri 4: Manteniment de la pau, la seguretat i l'estabilitat regionals

Els Estats membres denegaran la llicència d'exportació quan existeixi un risc manifest que el receptor previst pugui utilitzar la tecnologia o els equips militars destinats a l'exportació per agredir a un altre país o per imposar per la força una reivindicació territorial

5. Criteri 5: Seguretat nacional dels Estats membres i dels territoris les relacions exteriors dels quals són responsabilitat d'un Estat membre, així com dels països amics i aliats

6. Criteri 6: Comportament del país comprador enfront de la comunitat internacional, especialment pel que es refereix a la seva actitud enfront del terrorisme, la naturalesa de les seves aliances i el respecte del Dret internacional

7. Criteri 7: Existència del risc que la tecnologia o l'equip militar es desviïn dins del país comprador o es reexportin en condicions no desitjades

8. Criteri 8: Compatibilitat de les exportacions de tecnologia o equips militars amb la capacitat econòmica i tècnica del país receptor, tenint en compte la conveniència que els Estats satisfacin les seves necessitats legítimes de seguretat i defensa amb el mínim desviament de recursos humans i econòmics per a armaments

1. Extracte de la Posició Comuna 2008/944/PESC. Pot consultar el text complet en: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:335:0099:0103:EN:PDF>

## **INFORME Núm. 5**

### **Despesa i R+D militar en els pressupostos de l'Estat espanyol any 2010**

Pere Ortega i Xavier Bohigas  
Desembre 2009

## **INFORME Núm. 6**

### **Exportacions espanyoles d'armament 1999-2008**

Tica Font i Francesc Benítez  
Març 2010

## **INFORME Núm. 7**

### **La veritat de la despesa militar espanyola 2011.**

**Despesa i R+D militar en temps de crisi**  
Pere Ortega i Xavier Bohigas  
Desembre 2010

## **INFORME Núm. 8**

### **Exportacions espanyoles d'armament 2000-2009**

Tica Font  
Febrer 2011

## **INFORME Núm. 9**

### **El controvertit comerç d'armes espanyol, un negoci secret 2001-2010**

Tica Font i Francesc Benítez  
Octubre de 2011

## **INFORME Núm. 10**

### **Escut antimíssils a la base de Rota. Un pas més en la militarització mundial**

Teresa de Fortuny i Xavier Bohigas  
Febrer de 2012

## **INFORME Núm. 11**

### **La Banca Armada. Inversions explosives dels bancs i caixes. Rànquing de la banca armada a Espanya**

Jordi Calvo Rufanges  
Març de 2012

## **INFORME Núm. 12**

### **El complex militar-industrial. Un paràsit en l'economia espanyola**

Pere Ortega i Camino Simarro  
Abril de 2012

## **INFORME Núm. 13**

### **Pirateria a Somàlia: excusa o oportunitat geopolítica? Una mirada diferent a la participació militar espanyola i internacional contra la pirateria**

Loretta P. Martin, Teresa de Fortuny i Xavier Bohigas  
Octubre de 2012

## **INFORME Núm. 14**

### **Veritats i mentides al pressupost militar espanyol de 2013**

Pere Ortega  
Octubre de 2012

## **INFORME Núm. 15**

### **Exportacions espanyoles d'armament 2002-2011. Quan la venda d'armes és una prioritat política**

Tica Font, Eduardo Melero i Camino Simarro  
Gener de 2013

## **INFORME Núm. 16**

### **Las otras violencias en América Latina**

Pere Ortega i Moara Crivelente  
Gener de 2013

## **INFORME Núm. 17**

### **La indústria militar a Catalunya, un desig insatisfet**

Pere Ortega · Juny de 2013

## **INFORME Núm. 18**

### **Exportacions espanyoles d'armament 2003-2012**

Tica Font, Eduardo Melero i Camino Simarro  
Juliol de 2013

## **INFORME Núm. 19**

### **Exportacions espanyoles d'armament 2003-2012**

Tica Font, Eduardo Melero i Camino Simarro  
Juliol de 2013

## **INFORME Núm. 20**

### **Evolución de la banca armada en España**

Jordi Calvo Rufanges  
Octubre de 2013

JUSTÍCIA I PAU

**CENTRE DELÀS  
D'ESTUDIS  
PER LA PAU**

Grafisme: col·laboració de la Fundació Tam-Tam

Amb el suport de: